

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan COŞGUN

Hitit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Çorum/TÜRKİYE
g_coşgun03@hotmail.com
ORCID

**ORTAK MAHLAS SORUNUNA
ÇARPICI BİR ÖRNEK: EŞREFZÂDE
ABDÜLKÂDİR EFENDİ'NİN
(NECİB) ŞİİRLERİNİN ALİ EMİRİ
TARAFINDAN SULTAN III.
AHMED'E (NECİB) MAL EDİLMESİ**

A STRIKING EXAMPLE OF THE
PROBLEM OF COMMON PSEUDONYMS:
ATTRIBUTION OF EŞREFZÂDE
ABDÜLKÂDİR EFENDİ'S (NECİB)
POEMS TO SULTAN AHMED III (NECİB)
BY ALİ EMİRİ

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 12.06.2024 | Received Date: 12.06.2024
Kabul Tarihi: 31.07.2024 | Accepted Date: 31.07.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024 | Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

Coşgun, Gökhan. "Ortak Mahlas Sorununa Çarpıcı Bir Örnek: Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi'nin (Necîb) Şiirlerinin Ali Emîrî Tarafından Sultan III. Ahmed'e (Necîb) Mal Edilmesi". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı, (Eylül 2024), 230-264.

Coşgun, Gökhan. "A Striking Example of the Problem of Common Pseudonyms: Attribution of Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi's (Necîb) Poems to Sultan Ahmed III (Necîb) By Ali Emîrî". *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîrî's Death, (September 2024), 230-264.

10.28981/hikmet.1500257

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan COŞGUN

**ORTAK MAHLAS SORUNUNA ÇARPICI BİR ÖRNEK: EŞREFZÂDE ABDÜLKÂDİR
EFENDİ'NİN (NECİB) ŞİİRLERİNİN ALİ EMİRİ TARAFINDAN SULTAN III.
AHMED'E (NECİB) MAL EDİLMESİ***

A STRIKING EXAMPLE OF THE PROBLEM OF COMMON PSEUDONYMS:
ATTRIBUTION OF EŞREFZÂDE ABDÜLKÂDİR EFENDİ'S (NECİB) POEMS TO
SULTAN AHMED III (NECİB) BY ALİ EMİRİ

ÖZ

Edebî bir muhitte şairin kimliğini gösteren ve bir şairin diğer şairlerden tefrik edilmesini sağlayan mahlasın, Türk edebiyatındaki uzun serüveninde pek çok aşamalardan geçtiği, farklı kullanım alanları olduğu görülmektedir. Bir şairi diğerinden ayıran mahlasın birden fazla şair tarafından kullanılması ve bunların sayılarının zamanla artmasıyla şairlerin hayatının, eserlerinin ve en önemlisi de şiirlerinin birbirine karışmasına neden olmuştur. Bu çalışmaya konu olan Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi ve Sultan III. Ahmed'in eserleri de bu karışıklıktan nasibini almış, ortak mahlas kullanmaları nedeniyle Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi'ye ait şiirler Sultan III. Ahmed'e atfedilmiştir. İki şairin de "Necîb" ortak mahlasını kullanmasından kaynaklı karışıklığın müsebbibinin önemli bir hâfız-ı kütüp olan, ömrünü değerli kitapların toplanmasına ve korunmasına vakfeden mudakkik bir âlimin yani Ali Emîrî Efendi'nin kalemıyla gerçekleşmiş olması ayrıca dikkate değerdir. Çalışmada Ali Emîrî'nin sebep olduğu düşünülen karışıklık nedeniyle Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi'ye ait en az 39 manzumenin Sultan III. Ahmed'e atfedilmesi meselesi etraflıca ele alınacak, Ali Emîrî'yi bu karışıklığa sevk eden âmiller irdelenecektir. Söz konusu ortak şiirlerin neden Sultan III. Ahmed'e ait olamayacağı, delilleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece hem edebiyat tarihimizdeki bir yanlışlık düzeltilecek hem de Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi'nin edebî hakkı teslim edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Ortak Mahlas, Necîb, Sultan III. Ahmed, Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi, Ali Emîrî.

ABSTRACT

It is seen that the pseudonym, which shows the identity of a poet in a literary circle and enables a poet to be distinguished from other poets, has gone through many stages in its long adventure in Turkish literature and has different areas of use. The pseudonyms used to distinguish poets from each other did not always fulfill this function, and due to the fact that many poets used common pseudonyms over the centuries, some poets' lives, works and, most importantly, poems were confused with each other. The works of Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi and Sultan Ahmed III, the subject of our study, were also subjected to this confusion, and poems belonging to Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi were attributed to Sultan Ahmed III due to their common pseudonym. It is also noteworthy that the cause of the confusion, due to both poets' use of the common pseudonym "Necîb", was the pen of Ali Emîrî Efendi, an important Hâfız-ı kütüp, a scholar who devoted his life to the collection and preservation of valuable books. In this study, the issue of attributing at least 39 poems by Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi to Sultan Ahmed III due to the confusion caused by Ali Emîrî will be discussed in detail, and the factors that led Ali Emîrî to this confusion will be analyzed. The issue of why the common poems in question cannot belong to Sultan Ahmed III will be tried to be revealed with evidence. In this way, both a mistake in our literary history will be corrected and Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi's literary right will be delivered to him.

Keywords: Classical Turkish Literature, Common Pseudonym, Necîb, Sultan Ahmed III, Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi, Ali Emîrî.

* Bu makale Prof. Dr. Zülfikar Güngör'ün danışmanlığında Gökhan Coşgun tarafından hazırlanan "Eşrefzâde Necîb Abdülkâdir b. İzzeddîn ve İlâhiyât Dîvânı" adlı doktora tezinden faydalanılarak üretilmiştir.

Giriş

Bir şairin kimliğinin belirlenmesinde en önemli hususlardan biri hiç şüphesiz şairin şiirlerinde kullandığı takma adı olan mahlasıdır. Klasik Türk edebiyatı şairleri, mahlas kullanımı ve seçimi konusunda özellikle Fars şairlerinin etkisi altında kalmışlardır. Klasik Türk edebiyatının kurucularından sayılan divan şairi Şeyhî (ö. 832/1429’dan sonra) ile başlayan mahlas kullanma geleneği (Yıldırım, 2006, 12), bazı farklılıklara uğrasa da modern edebiyat dönemine dek hem divan şairleri hem halk şairleri hem de tekke-tasavvuf edebiyatı şairleri tarafından kullanılmaya gelmiştir. Bu süreçte bazı şairler mesleklerinin, bazı şairler bağlı oldukları tarikat ve meşrebin bazıları da kendi isimlerinin ya da kişisel ve fiziksel niteliklerinin bir yansıması olarak mahlas kullanmışlardır. Klasik Türk edebiyatının Osmanlı coğrafyasında süren altı asırlık uzun seyri boyunca binlerce şairin bu edebî geleneğe dâhil olduğu düşünüldüğünde aynı mahlası kullandıkları için “mahlastaş şairler” olarak adlandırılan birçok şairle karşılaşmak kaçınılmazdır. Bu konuyla ilgili yaptığı bir çalışmada Mustafa İsen, altı asırlık klasik edebiyatımız sürecinde birçok divan şairinin ortak mahlas seçtiğini belirterek bunlardan en çok benimsenenin 41 şairin kullanımıyla Feyzî, 24 şairin kullanımıyla Abdî, 23’er şairin kullanımıyla Ârif ve Şeyhî ile 20 şairin kullanımıyla Âlî mahlasları olduğunu tespit etmiştir (İsen, 2010, 208-217). Ortak mahlas hususunda; Taşlıcalı Yahya (ö. h.990/m.1582) ve Şeyhülislam Yahya (ö. h.1053/m.1644) gibi şairlerin isimlerini kendilerine mahlas olarak seçmelerinden dolayı aynı mahlası kullanmış olmaları;¹ aynı meslek erbabının mesleğine nispeten ortak mahlas kullanmaları² ve bazı şairlerin de kendilerinden önce yaşamış büyük şairlere benzeme çabalarının bir sonucu olarak onların mahlaslarını kullanmaları³ gibi pek çok amilden söz edilebilir.⁴

Edebiyat tarihimizde, şairlerin aynı mahlasları seçip kullanmalarından kaynaklanan en önemli sorun, onların kimliklerinin net bir şekilde tespit edilememesi ve hayatlarına dair karışıklıkların ortaya çıkmasıdır. Bu sorunun farkında olan tezkire yazarları kendi eserlerinde bu durumdan yakınmış ve kendilerine göre çözüm yolu üretmişlerdir. Bu bağlamda Latîfî, aynı mahlasta olan şairlerin, bazen memleketlerini bazen de mesleklerini zikrederek farklı

¹ Bu konuda “Abd” ile başlayan isme sahip şairlerin “Abdî” mahlasını kullanması; Zihnî-19, Mehmed-18, Hamdî-17, gibi mahlasların çokluğu mahlas-isim ilişkisini açıklamaktadır (İsen, 2010, 217).

² Mesleğine nispeten ortak mahlas kullanan şairlerden bazıları şöyledir: Hâfız-15, Kâtibî-5, İlmî-10, Kandî-2 (İsen, 2010, 217).

³ Kendinden önce yaşamış ve ün sahibi olmuş saz şairlerinin geleneğini devam ettirmek isteyen muakkibi şairler ünlü şairin mahlasını kullanmış ve kendi şiirleri zamanla ünlü şairin şiirleri ile karıştırılmıştır (Koz, 1987, 175).

Daha çok Halk edebiyatı şairlerinde görülen bu husus, az da olsa divan edebiyatı şairleri tarafından da tercih edilmiştir. Az sayıda şairin tercih etmesinin en önemli sebebi divan şairleri arasında ünlü şairin mahlasının kullanılmasının hoş karşılanmamasıdır (İsen, 2010, 217).

⁴ Divan şairlerinin tezkireler ışığında mahlas seçimi ile ilgili bilgi için bk. Tolasa, 2002, 229-238.

kişiler olduğunu belirtmiştir. Latîfî, tezkiresinde, “Ulvî” mahlaslı iki şair için birine “Ulvî” diğerine “Ulvî Müderris” (İsen, 1999, 450-452); “Zârî” mahlaslı üç şair için birine “Zârî Sûzenî”, birine “Zârî Tokatî” diğerine “Zârî Üskübî” demek suretiyle şairleri tefrik etmeye çalışmıştır (İsen, 1999, 477-486).

Tezkire yazarları, aynı mahlası kullanan şairleri her ne kadar ayırmaya çalışmış olsalar da bazı şairlerin şiirlerinin ve hayatlarının karışmasını önleyememişlerdir. Mustafa Safâyî Efendi, 1720’de tamamladığı *Tezkire-i Safâyî*’de Râsih mahlasını kullanan Sofyalı Yusuf adında bir şairden bahsettikten sonra Balıkesirli Ahmed Râsih’e⁵ ait olduğu düşünülen “üstüne” redifli gazelden örnekler vermiştir (Üzer Altuner, 1989, 270-273). Mahlastaş şairlerle ilgili günümüzde yapılan akademik çalışmalarda da bu karışıklıkların olduğu görülmektedir.⁶

Çalışmamıza konu olan Abdülkâdir Efendi de bu karışıklıktan nasibini alan şairlerden biridir. Abdülkâdir Efendi’ye dair yapılan karışıklıkları ele almadan önce onun hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

1. Abdülkâdir Efendi’nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Eşrefoğlu Rûmî’nin (ö. h.874/m.1470[?]) yedinci kuşaktan torunu olan Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi, hicrî 1115/m.1703 yılında Bursa’nın, döneminde önemli ve etkili dergâhlarından olan İncirli Dergâhı’nda dünyaya gelmiştir (Vassaf, 2015, 1/110). Dedesi Eşrefî ekolün temsilcilerinden Muhammed Eşref-i Sâni, babası ise İncirli Dergâhı’nda uzun yıllar meşihat makamında bulunan, Bursa’nın önemli kütüphanelerinden Eşrefzâde İncirli Dergâhı Kütüphanesi’ni kuran, *Enîsü’l-Cenân*⁷ adıyla sekiz ciltlik Arapça Kur’ân tefsirini kaleme alan-dönemin önemli âlimlerinden Eşrefzâde Ahmed İzzeddîn Efendi’dir. (ö. h.1153/m.1740) İlk öğrenimini babası İzzeddîn Efendi’den tamamlayan Abdülkâdir Efendi, dönemin önemli hocalarından zâhirî ve bâtnî ilimleri tahsil etmiş, iyi derecede Arapça ve Farsça öğrenmiştir (Güzel, 2021, 387-388). Abdülkâdir Efendi’nin ilmî şahsiyetinin oluşmasında büyük bir rol oynayan babası İzzeddîn Efendi, oğlu Abdülkâdir Efendi’nin hem ilmî hem de tasavvufî şahsiyetinin şekillenmesinde önemli paya sahiptir. Nitekim h.1137/m.1725 yılında babası ile hacca giden Abdülkâdir Efendi, hac dönüşü (18-22 yaşlarında) tasavvuf yoluna girmiş, babasına intisap ederek kısa sürede seyr ü sülûkunu tamamlayıp babasının önemli halifeleri arasında yerini almıştır (Yıldırım, 2022, 250-251). Babası ile birçok ilim meclisinde bulunan Abdülkâdir Efendi, vefatından üç ya da dört yıl önce (h.1150/m.1737 yılı civarı) bizzat babası tarafından İncirli Dergâhı’na postnişin olarak tayin

⁵ Balıkesirli Ahmed Râsih ve eserleri hakkında bilgi için bk.Yazar, 2020, 637-673.

⁶ Ortak mahlas kullanılmasından kaynaklı karışıklıkların giderilmesine yönelik yapılan bazı çalışmalar için bk. Kufacı, 2019, 551-581; Erdoğan, 2009, 55-82; Tanyıldız, 2019, 147-175; İçli, 2023, 296-322.

⁷ İzzeddîn Efendi tarafından kaleme alınan bu tefsir üzerine bir doktora tezi yapılmıştır. Bkz. Çalık 2009.

edilmiş, İzzeddîn Efendi’nin vefat ettiği h.1153/m.1740 tarihine kadar bu dergâhta vekâleten meşihat makamında bulunmuştur (Tennûrîzâde, Şer’iyye 1129, vr. 12a). İzzeddîn Efendi’nin vefatı üzerine şeyhlik postuna asaleten oturan Abdülkâdir Efendi, birer gün Ulucami, Kaygan Camii, Emir Sultan Camii’nde ve bir gün de İncirli Dergâhı’nda olmak üzere haftanın dört günü babasının yarım kalan Kur’ân tefsiri derslerini devam ettirmiştir. Meşihatta bulunduğu yarım asır boyunca bu dersleri hiç bırakmamış, Kur’ân-ı Kerîm’i en az üç kez tefsir dersleriyle hatmetmiştir (Coşgun, 2024, 497-498). Yaşadığı dönemde saygın bir konumu bulunan ve Bursa’nın eşrafı arasında sayılan Abdülkâdir Efendi, hayatının son dönemlerinde Bursa vilayet ayanları arasında yerini almış, Bursa için önemli olan bazı konularda görüşüne başvurulmuş biridir.

Abdülkâdir Efendi’nin Muhammed Safiyyüddîn, Muhammed Necmüddîn, Şemseddîn ve Şerife Mediha Hatun olmak üzere dört çocuğu bulunmaktadır. Ömrünü Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılması ve anlatılmasına adan Abdülkâdir Efendi, hicrî 1200/m.1786 yılında hastalanmış bu nedenle büyük oğlu Muhammed Safiyyüddîn’i yerine vekaleten şeyh olarak tayin etmiştir (Coşgun, 2024, 38-46). Abdülkâdir Efendi bu hastalığından kurtulamamış ve hicrî 21 Rebûlâhîr 1202/m. 30 Ocak 1788 tarihinde Çarşamba günü vefat etmiş, Bursa İncirli Dergâhı haziresine defnedilmiştir (Yıldırım, 2022, 255).

Vefatından sonra dergâh postnişinliğine önce büyük oğlu Safiyyüddîn Efendi asaleten tayin edilmiş, Safiyyüddîn Efendi’nin hicrî 1205/m.1791 yılında hac farızası için gittiği Mekke’de hayatını kaybetmesi üzerine dergâh idaresi küçük kardeşi Muhammed Necmüddîn Efendi’ye tevdi edilmiştir. Necmüddîn Efendi, vefat yılı olan hicrî 1217/m.1802’ye kadar dergâh meşihatinde kalmıştır.⁸

1.2. Eserleri

Tarikat adap ve erkânına göre faaliyetlerin icra edilmesinin yanı sıra ilimle de iştigal edilen bir dergâhta dünyaya gelen Abdülkâdir Efendi, küçük yaşlarından itibaren başta babası İzzeddîn Efendi’nin sohbet meclisi olmak üzere birçok ilim meclisinde bulunmuş; dönemin önemli âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Tahsil ettiği bu ilmi ve ailesinden tevarüs ettiği tasavvufi irfanı, hem dergâhının müntesipleriyle paylaşmış hem de Bursa’nın önemli camilerinde halka vaaz ve nasihatlerde bulunmuş, tefsir dersleri tertip etmiştir. Ömrünü Kur’ân’ın anlaşılmasına adan Abdülkâdir Efendi’nin yarım asır süren bu tefsir dersleri, *Zübdetü’l-beyân fî tefsiri’l-Kur’ân* ve *Muhtasaru Zübdetü’l-Beyân* adında iki tefsir kitabıyla neticelenmiştir. Abdülkâdir Efendi’nin edebî yönünü gösteren eserleri ise; *İlâhiyât Dîvânı*, *Mevlid* ve *Münşeât*’ıdır.

⁸ Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi’nin hayatı, ailesi ve tasavvufi/ilmî/edebî görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz. Coşgun 2024, 21-110.

1.2.1. Zübdetü’l-beyân fi tefsîri’l-Kur’ân

Abdülkâdir Efendi’nin ilmî seviyesini en iyi gösteren eser hiç şüphesiz üç cilt olarak kaleme alınan tefsiridir. Babasının yarım kalan tefsir dersini bitirdikten sonra kendisi, üç gün farklı camilerde ve bir gün de kendi dergâhında olmak üzere haftada dört gün tefsir dersi yapmaya başlamıştır. Vefatına kadar devam eden bu derslerin yazıya aktarılmasıyla *Zübdetü’l-beyân fi tefsîri’l-Kur’ân* adlı eseri meydana gelmiştir. Kendisi, eserinin adını tefsirin birinci cildinin girişinde *Zübdetü’l-beyân fi tefsîri’l-Kur’ân* koyduğunu belirtmektedir (Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi, Genel 994, vr. 1b). Arapça olarak kaleme alınan ve üç ciltten oluşan tefsirinin birinci cildi Fatiha Sûresi’nden başlayarak Mâide Sûresi’nin sonuna kadardır. En’âm Sûresi’den başlayan ikinci cilt Fâtır Sûresi’nin sonuna kadarki ayetleri kapsamaktadır ve en hacimli cildi oluşturmaktadır. Üçüncü cilt ise Yâsîn Sûresi’nden itibaren Kur’ân-ı Kerîm’in sonuna kadarki ayetleri ihtiva etmektedir. Eserin müellif hattı ile nüshaları Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Genel 994-996 numaralarda kayıtlıdır.

1.2.2. Muhtasarı Zübdetü’l-Beyân

Abdülkâdir Efendi’nin *Zübdetü’l-beyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*’ın yazılmasıyla neticelenen birinci tefsir dersleri h.1182/1768 yılında tamamlanmıştır. Bu tarihten sonra ikinci kez tefsir dersleri başlatan Abdülkâdir Efendi, ikinci tefsir dersini vefatına yakın hitama erdirmiş ve bu derslerden oluşan Arapça ikinci bir tefsir daha kaleme almıştır. İki ciltten müteşekkil tefsir kitabına *Muhtasarı Zübdetü’l-Beyân* ismini vermiştir. Bu eser de *Zübdetü’l-beyân fi tefsîri’l-Kur’ân* adlı tefsirinin benzeri özellikleri taşımaktadır. Eser iki cilt halinde Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Genel 997-998 numaralarda bulunmaktadır.

Abdülkâdir Efendi’nin ilmî yönünü gösteren bu kıymetli iki eser hakkında şimdiye kadar yapılmış herhangi akademik bir çalışma bulunmamaktadır. İleride bu konuyla ilgili yapılacak kapsamlı çalışmalarla Abdülkâdir Efendi’nin hem müfessirlik yönü ortaya çıkarılmış hem de eserlerindeki karışıklıklar tamamen giderilmiş olacaktır.

1.2.3. Mevlidi’n-Nebî

Mevlid gecesi başta olmak üzere mübarek gün ve gecelerde okunmak üzere Süleyman Çelebi’nin *Vesîletü’n-necât* adlı mevlidinden etkilenilerek kaleme alınmıştır. Klasik mevlid metinlerinde bulunan mirac, risalet, rihlet gibi bölümlerin⁹ bulunmadığı bu eserde, tevhid (1-14. beyitler) ve Hz. Peygamber’in doğumunu konu alan viladet bölümü (15-242. beyitler) bulunmaktadır. Kaynaklarda eserin mevlid gecelerinde birçok kişinin katılımıyla okunduğu zikredilmektedir (Yıldırım, 2022, 253; Mehmed

⁹ Günümüze kadar yazılmış mevlid metinlerinde genel olarak ele alınan konular şunlardır: Tevhitten sonra Hz. Peygamber’in doğumu “vilâdet”, peygamberliğin gelişi “risâlet”, Allah’ın huzuruna yükselişi “Mi’râc” ve dünyadan ukbaya geçişi “rihlet” (Yıldız, 2017, 188).

Şemseddîn 1332, 63). Eser, Mustafa Kara tarafından bir sempozyum aracılığıyla kendi özel kütüphanesinde bulunan tek nüsha üzerinden ilim âlemine tanıtılmıştır (Kara, 2005, 269-297).

1.2.4. Münşeât

Abdülkâdir Efendi’nin eserlerinden bahseden kaynaklarda *Münşeât*’a dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Onun münşeât sahibi olduğu, Bursa dergâh kütüphanelerinin listesinin bulunduğu defterlerde kayıtlıdır. Halihazırda Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan ve biri Mehmed Şemseddîn Ulusoy (Genel 5294) tarafından kaleme alınmış üç defterde Abdülkâdir Efendi’nin münşeâtının olduğu bildirilmiştir. Hatta Genel 5291 ve 5294 numaralı defter listesinde iki münşeâtının olduğu yazılıdır. Yeterli başka deliller olmaksızın sadece bu defter kayıtlarından yola çıkılarak Abdülkâdir Efendi’nin bir münşeâtının olduğuna hüküm vermek konusunda ihtiyatlı olmak gerekmektedir. Diğer yandan aynı defterlerde yer alan Abdülkâdir Efendi’nin eserleri hakkındaki bilgilerin tamamının doğru olması, aksi ispatlanana kadar bu kayıtların dikkate alınması gerektiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Bu vesile ile yaptığımız kütüphane taramalarında İncirli Dergâh kütüphanesine kayıtlı iki münşeât nüshası tespit edilmiştir. Birincisi Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvânı*’nın kayıtlı olduğu Genel 1248, 1249 numaralarından hemen sonra gelen, Genel 1250/2’de kayıtlı nüshadır. Nüshada iki kez Abdülkâdir Efendi’nin adı zikredilmektedir.

İkinci nüsha ise Genel 1243 numarada kayıtlı bir mecmuadır. Bu mecmuanın başında (vr. 1a) Abdülkâdir Efendi’ye ait temellük kaydı bulunmaktadır. Temellük kaydının altında Eşrefiye Dergâhı vakıf mührü vardır. Mecmuanın bizim için önemli bir hususiyeti de Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvânı*’nda olmayan üç şiirini barındırıyor olmasıdır. Mecmualarda resmi yazı örneklerinin bulunması Abdülkâdir Efendi’nin resmî yazı örneklerine de ilgi duyduğunu göstermektedir.

1.2.5. İlâhiyât Dîvânı

İlâhiyât Dîvânı, Abdülkâdir Efendi’nin edebî yönünün ortaya koyduğu en önemli eseridir. Tasavvufî şiir geleneğinin güzel örneklerini barındıran, tasannu için değil Allah sevgisiyle, gönle doğan ilahi tecellilerin bir yansıması olarak terennüm edilen ilahilerden oluşan *Dîvânı*’ın ne zaman yazıldığı ve tamamlandığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Eserdeki şiirlerin hurûf-ı hecâ gözetilmeksizin dizilmiş olması gibi mürettep divanların ilk şartını taşımaması nedeniyle eser bir divandan çok mecmua özelliği taşımaktadır. *Dîvânı*’da toplam 373 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 248’i gazel, 2’si kaside, 23’ü kıt’a, 99’u ise musammat nazım şekliyle yazılmıştır. Tamamı aruz ölçüsü

ile yazılan şiirlerin 74’ü nutuk; 69’u naat; 28’i münâcat; 6’sı tevhid; 5’i methiye; 2’si ise silsilenâme türünün özelliklerini taşımaktadır.¹⁰

Araştırmalarımız neticesinde *Dîvân*’ın kütüphanelerde iki nüshası tespit edilmiştir: Bunlardan Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Genel 1248 numarada kayıtlı olanı en hacimli *Dîvân* nüshası olup biz bu nüshanın müellif hattı olduğunu düşünmekteyiz. 91 varaktan oluşan nüshada Abdülkâdir Efendi’ye ait 360 şiir bulunmaktadır. Nüshanın 83a-90b sayfaları arasında çoğunluğu Eşrefoğlu Rûmî’ye ait bestelenmiş şiirler ve makamları bulunmaktadır. Nüshanın en az beş varağı kopmuştur.¹¹ İkinci nüsha ise Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Genel 1249 numarada kayıtlıdır. 1248 numaralı nüshadan istinsah edildiği anlaşılan nüshada esas kabul ettiğimiz nüshadan farklı olarak bir şiir bulunmaktadır. Abdülkâdir Efendi’nin bu iki nüsha dışında bulunması muhtemel şiirlerini tespit edebilmek amacıyla yaptığımız taramalarda Abdülkâdir Efendi’ye ait bir mecmuada 3; *Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı*’nın başında 1; Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum Koleksiyonu 632 numarada kayıtlı şiir mecmuasında ise 8 şiir tespit edilmiştir.¹² Böylece Abdülkâdir Efendi’ye ait şiirlerin sayısı 373 olmuştur. Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ı üzerine bir doktora çalışması yapılmıştır (Coşgun, 2024).

Kısaca Abdülkâdir Efendi’nin hayatı ve eserlerine değinildikten sonra makalemizin problem alanını oluşturan asıl konuya geçebiliriz. Bu konu; Necîb mahlasıyla şiirler yazan Sultan III. Ahmed’in şiirleriyle, aynı mahlası kullanan Abdülkâdir Efendi’nin bazı şiirlerinin Ali Emîrî Efendi vasıtasıyla karıştırılmasıdır. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde söz konusu şiirlerin aidiyeti tartışılacak, Ali Emîrî Efendi’nin bu karışıklıktaki rolü belirlenecek ve Abdülkâdir Efendi’nin edebi hakkı teslim edilmeye çalışılacaktır.

2. Abdülkâdir Efendi’ye Ait Şiirlerin III. Ahmed’e Atfedilmesi ve Ali Emîrî Efendi’nin Bu Karışıklıktaki Rolü

Yukarıda belirtildiği üzere isim ve mahlas benzerliği şairlerin hayatı ve eserleri hakkında karışıklığa sebep olmuş, en mudakkik araştırmacılar bile yeri gelmiş bu hataya düşmüşlerdir. Abdülkâdir Efendi ve şiirleri de isim ve mahlas benzerliğinden kaynaklanan benzer karışıklıklardan nasibini almıştır. Nitekim Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Abdülkâdir Efendi’nin vefat tarihini aynı isim ve mahlasa sahip olan Bursalı Abdülkâdir Necîb (ö. 1022/1613)¹³ ile karıştırarak hicrî 1022 olarak göstermiştir (Bursalı, 1971, 1/40). Yine “Eşrefzâde” nisbesini kullanması ve isminin Abdülkâdir

¹⁰ Abdülkâdir Efendi’nin *İlâhiyât Dîvânı*’nı tanıtmak amacıyla Öznur Özer tarafından *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*’ne yazılan bilgilerde pek çok hata göze çarpmaktadır. Örneğin Özer’in dile getirdiği gibi *Dîvân*’da müseddes ve müfret bulunmamaktadır. Murabba sayısı 108 değil 98; kıt’a sayısı ise 17 değil 23’tür (Özer, 2022).

¹¹ Makalede bu nüshadan 1B olarak bahsedilecektir.

¹² Makalede bu nüshadan M olarak bahsedilecektir.

¹³ Abdülkâdir Necîb Efendi’nin hayatı hakkında kısa bilgi için bk. Kaplanoğlu 1998, 60.

olması hasebiyle aynı nisbeye ve isme sahip İznik Eşrefiye Dergâhı’nın onuncu postnişini olan Şeyh Sırrî Eşrefzâde Abdülkâdir bin Abdullâh Efendi (ö. 1176/1762) ile karıştıran Mehmed Rif’at ise Sırrî’ye ait *Sırr-ı Devrân* adlı eseri şairimize nisbet etmiştir (Çakır, 2006, 796-797). Bağdatlı İsmail Paşa da *Hediyyetü’l-ârifîn* adlı eserinde *Sırr-ı Devrân* adlı eseri Abdülkâdir Efendi’nin eserleri arasında zikretmiştir (Bağdatlı, 1951, 1/604).

Abdülkâdir Efendi’yle ilgili karışıklıklar yukarıda bahsedildiği üzere sadece hayatına ve eserlerine yönelik yapılmamış, bu makalenin esas problemini oluşturan ve yazılma amacını belirleyen asıl karışıklık, onun şiirlerinin başkasına mal edilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Nitekim bu karışıklık, mudakkik bir hâfız-ı kütüb olan ve ömrünü değerli el yazmalarının toplanması ve istinsahına adayan; *Dîvânü Lügâti’t-Türk* gibi Türk dili açısından eşsiz önemi haiz eserlerin günümüze ulaşmasını sağlayan¹⁴; 30.000 cilt eser toplayarak¹⁵ Millet Kütüphanesi’nin kurulmasına öncülük eden Ali Emîrî tarafından yapılmıştır. Osmanlı’nın son döneminde yetişen önemli aydınlarından olan Ali Emîrî, hayatı boyunca sadece kitapları toplamakla yetinmemiş birçok telif/tercüme eser de kaleme almıştır.¹⁶ Osmanlı hanedanına son derece bağlı ve hanedanın muhibbi olan Ali Emîrî’nin Osmanlı hanedanını konu alan eserleri arasında en çok bilineni hiç şüphesiz *Cevâhirü’l-mülûk* adlı eseridir. Hicrî 1319/1901 tarihinde iki cilt olarak kaleme alınan bu eserin ilk cildi sadece 60 sayfalık bir mukaddimeden oluşmaktadır. Eserde başta padişahlar olmak üzere Osmanlı hanedanına mensup kişilerin yazdığı şiirler hakkında değerlendirmeler yapılmış ve Osman Gazi’den başlanarak Muhibbî mahlasıyla şiirler yazan Kânûnî Sultan Süleyman’ın da dâhil olduğu padişahların şiirleri tahmis edilmiştir.¹⁷

Osmanlı hanedanına bu denli derin bir sevgi besleyen ve padişahların eserlerine her fırsatta ihtimam gösteren Ali Emîrî Efendi, “Necîb” ve “Ahmed” mahlaslarıyla şiirler yazan Sultan III. Ahmed’in mecmualarda bulduğu şiirlerini ve çeşme, türbe gibi yapılar için yazdığı tarih manzumelerini derlemiş ve “*Sultân Ahmed-i Sâlis Hazretleri’nin Gazeliyyâtı*” adı altında bir dîvânçe tertip etmiştir.¹⁸ Ayrıca aynı nüshada Ali Emîrî, *Cevâhirü’l-mülûk*’te

¹⁴ Türk dili, tarihi ve kültürü açısından eşsiz bir eser olan *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’ün satın alınma serüveni hakkında bk. Ali Emîrî, 2020, 80-83.

¹⁵ Ali Emîrî bir yazısında “Şeyhülislâm Hayrî Efendi ile Pîrîzâde İbrâhim Beyefendinin nezâretleri zamânında altı kütübhânededen nakl olunan ve Evkâf’tan verilen kitâblar da sekiz bin râddesinde olduğundan berâber otuz bine mütekâribdir. İnşâallâh karîben otuz bini de geçecektir.” diyerek topladığı ve ona verilen eserlerle otuz bin civarında eserin olduğunu yakın bir zamanda daha da artacağını bildirmiştir (Ali Emîrî, 2020, 77).

¹⁶ Ali Emîrî Efendi’nin eserleri hakkında bilgi için Sadık Yazar ve Mustafa Uğurlu Aslan tarafından hazırlanan *Ali Emîrî Divanı* adlı çalışmaya bakılabilir (Ali Emîrî, 2020, 83-130).

¹⁷ *Cevâhirü’l-mülûk* Latin harflerine aktarılarak Diyarbakır Valiliğince yayınlanmıştır (Ali Emîrî, 2013).

¹⁸ Bu nüshada buluna bütün şiirler, III. Ahmed’in olduğu düşünülerek bir tenkide tabi tutulmadan yayınlanmıştır. Bk. İlhan, 2016.

olduğu gibi Sultan III. Ahmed’e ait olduğunu düşündüğü ama aslında Abdülkâdir Efendi’ye ait olan şiirlerin bazı beyitlerini tahmis etmiştir.¹⁹

Ali Emîrî tarafından tertip edilen *III. Ahmed Dîvânçesi*’nde -bir gazeli mükerrer olmak üzere- toplam 72 manzume yer almaktadır. *Dîvânçe*’de; 1 mesnevi, 11 murabba, 38 gazel (biri mükerrer), 6 kıt’a, 5 matla, 3 şarkı, 7 mısra ve 1 müfret bulunmaktadır. Eserin büyük bölümü gazel ve murabba nazım biçimiyle yazılmış şiirlerden oluşmaktadır.

Abdülkâdir Efendi’nin “Necîb” mahlasıyla şiirlerinin yer aldığı bir dîvânının tespitiyle birlikte önce edebiyat tarihimizde yer alan ve bu mahlası kullanan şairler araştırılarak bu şairlerin eserleri ve şiirleri incelenmiştir. Bu amaca yoğunlaşan araştırmalarımız esnasında Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ında bulunan bazı şiirlerin Ali Emîrî’nin tertip ettiği ve yukarıda bahsedilen, Sultan III. Ahmed adına düzenlenmiş *Dîvânçe*’de de bulunduğu fark edilmiştir. Bu tespitle birlikte Sultan III. Ahmed’in edebî yönünün incelenmesi ve onun adına Ali Emîrî Efendi tarafından düzenlenen *Dîvânçe*’nin irdelenerek değerlendirilmesinin elzem olduğu görülmüştür. Bu konuya eğilmemize neden olan bir diğer amil ise Ali Emîrî Efendi’nin hazırladığı *Dîvânçe*’deki bazı şiirlerin üslup açısından farklılıklar barındırmasıdır.²⁰ Bu itibarla Ali Emîrî Efendi’nin Osmanlı padişahlarının şiirlerini nasıl derlediği konusu önem kazanmış ve araştırmalarımız burada yoğunlaşmıştır.

Cevâhirü’l-mülûk bu amaçla incelendiğinde Ali Emîrî’nin; Yavuz Sultan Selim Han’ın,

¹⁹ Ali Emîrî Efendi III. Ahmed Dîvânçesi’nin tertibinin yanı sıra 37’si tahmis, 10’u terkib ve 5’i tesdis olmak üzere toplam 52 manzume kaleme almıştır. Bazı şiirlerin tamamı tahmis ya da tesdis edilirken bazı şiirlerin iki mısrası vasıta beyti olarak kullanılmış ve terci-i bend şeklinde yazılmıştır. 52 manzumenin 39 tanesi Abdülkâdir Efendi’nin, geri kalan 13 şiir ise III. Ahmed’in şiirlerine tahmis/tesdis/terkib yapılmıştır. Ali Emîrî Efendi’nin, şiirlerin III. Ahmed’e ait olduğundan hiç şüphesinin olmadığı şu terkibin matla bendinde açıkça görülmektedir:

Fahr-ı ‘âlemdir habîb-i kibriyâ-yı Müste‘ân
Halk olundu nûr-ı pâkından zemîn ü âsumân
Kışsa-i mevlidine müştâkdır kerrübiyân
Mevlid-i pâk-ı Rasûlullâhdır dünyâya cân

Baş ne dir Han Ahmed-i Sâlis şeh-i mu‘ciz-beyân

Ey derûnî âteş-i ‘aşk-ı Rasûl ile yanan

İstimâ‘-ı mevlid-i pâk-ı Rasûle hâzır ol (Ali Emîrî, Ali Emîrî Manzum 529/2, vr. 62a.)

Manzumeler için bk. Ali Emîrî, Ali Emîrî Manzum 529/2, vr. 33b-79a.

²⁰ *Dîvânçe*’de bulunan şiirlerin üslup farkı hakkında bir fikir verebilmesi amacıyla iki murabba matlaı aşağıda kaydedilmiştir:

Birinci murabba:

Beni terk itdi sulţânım
Kimüñle yâr olur şimdi
Dehânî şeker-efşânım
Kimüñle yâr olur şimdi

İkinci murabba:

Ey derûnî âteş-i ‘aşk-ı Rasûl ile yanan
İstimâ‘-ı mevlid-i pâk-ı Rasûle hâzır ol
Kâlbi ser-tâ-ser ‘aşk-ı Rasûl’le dolan
İstimâ‘-ı mevlid-i pâk-ı Rasûle hâzır ol

Bendlerde görüldüğü üzere birinci bendde dünyevi bir sevgiliden bahsedilip onun ayrılığında dem vurulurken ikinci murabbada Hz. Peygamber’in mevlidi için düzenlenen meclislere katılmayı tavsiye etmektedir. Kelime kadrosu ve edanın da farklılığı göze çarpmaktadır.

“Şiirler pençe-i kahrımdan olurken lertzân

Beni bir gözleri âhûya zebûn etdi felek”

beytiyle başlayan şiirini bir mecmuada gördüğünü, beyti tahmis edip bir gazetede yayınladığını, yayın sonrasında olumlu pek çok tepki aldığını, bunun üzerine mecmualardaki Osmanlı padişahlarına ait şiirleri derlemeye ve onları tahmis etmeye başladığını belirtmesi²¹ üzerine öncelikle Ali Emîrî Koleksiyonu’nda bulunan şiir mecmuaları taranmaya başlanmıştır.²² İncelemelerimiz sonucunda Ali Emîrî Manzum 632 numarada kayıtlı bulunan mecmuada Necîb mahlasıyla kayıtlı 45 şiirin olduğu tespit edilmiştir.²³ Genel olarak mutasavvıf şairlerin şiirlerinden oluşan bu mecmuadaki Necîb mahlasıyla kaleme alınan 45 şiirden 40 tanesinin Sultan III. Ahmed’in *Dîvânçe*’sinde, 37 tanesinin de Abdülkâdir Efendi’nin *İlâhiyât Dîvânı*’nda bulunduğu saptanmıştır. Tespit edilen bu ortak şiirlerin aidiyeti hususu aşağıdaki başlıklar altında incelenecektir:

2.1.Şiirlerin III. Ahmed’e Aidiyetinin Tartışılması

Sultan IV. Mehmed’in (ö. h.1104/m.1693) oğlu ve Sultan II. Mustafa’nın (ö. h.1115/m.1703) kardeşi olan Sultan III. Ahmed, h.1084/m.1673 tarihinde doğmuştur. Kardeşi Sultan II. Mustafa’nın tahttan indirilmesiyle 1703 tarihinde tahta geçen Sultan III. Ahmed, 1730 tarihine kadar yirmi yedi yıl Osmanlı tahtında kalmıştır. Yeniliğe açık bir padişah olan Sultan III. Ahmed, bir matbaada ilk defa Türkçe eser bastırması, Tulumbacı Ocağı’nı²⁴ kurması, Paris’ten getirilen çizimlerle İstanbul’un çeşitli yerlerine kasırlar yaptırmış,

²¹ İlgili kısım şu şekildedir: “Selâtın-i müşârun ileyhime vesîle-i tezâkür-i rahmet olmak üzere bir hizmet ü ubûdiyyetde bulunarak ihrâz-ı şeref ü mefharet etmekliğim esbâbını birçok tasavvur eylediğim hâlde bir vesîle-i münâsibe-i hüsne bulamıyordum. Bin üç yüz sekiz (m.1890) senesinde Kırşehir Sancağı Muhâsebeciliğinde bulunduğum esnâda bir gün Yavuz Sultân Selîm Han Hazretleri’nin *‘Beni bir gözleri âhûya zebûn etdi felek’* mısra-ı belâgat-itimâmı tekrâr eylemiş ve tekrâr eyledikçe tahsîn-hân-ı selâtın olmuş idim. Mısra-ı mezkûrî tahmîs arzûsına düşdüm. Karaladığım bir şey elden ele gezerek Ankara Vilâyeti Gazetesiyle de neşr edildi. Dâhil ü hâric-i vilâyetden takdîri hâvî birçok mektûblar aldım. Bunun üzerine selâtın-i muazzame-i Osmâniyyenin âsâr-ı şâhânelerini cem ü tertîb ü tebvîb etmeğe karâr verdim.” (Ali Emîrî, 1319, 1/19-20).

²² Bu konuda, Ali Emîrî Koleksiyonu’nda bulunan Türkçe şiir mecmualarını tanıtan, Murat A. Karavelioğlu tarafından hazırlanan çalışma bize yol gösterici olmuştur. Çalışma için bkz. Karavelioğlu, 2017, 427-465.

²³ Bu mecmuanın 1a sayfasında Seyyid Muhammed Hâfız Efendi’ye ait h.1258/m.1842 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. Bu durumda şiir mecmuasının 1842 yılından önce tertip edildiği anlaşılmaktadır. Ali Emîrî Efendi’nin m. 1857 tarihinde dünyaya geldiği dikkate alındığında; şiir mecmuasının Ali Emîrî’nin tertip ettiği *Dîvânçe*’den çok önce kaleme alındığı görülmektedir. Dolayısıyla ortak şiirlerin *Dîvânçe*’den mecmuaya aktarılma ihtimali bulunmamaktadır. Söz konusu şiir mecmuası Emine Karakurt tarafında yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bkz. Karakurt, 2020.

²⁴ Osmanlı döneminde çıkan yangınlara sistemli bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla 1720 yılında kurulan Tulumbacı Ocağı hakkında bilgi için bkz. Çelik, 2012, 41/369-371.

lale bahçeleri kurdurmuştur. Bu dönemde çiçekçilik bir meslek haline gelmiş; çini, kumaş, kâğıt fabrikaları açılmıştır.²⁵

Kendisi sanata meraklı olup sanata ve sanatçıya değer veren Sultan III. Ahmed, dönemin önemli hattatlarından olan Hafız Osman’dan (ö. h.1110/m.1698)²⁶ sülüs ve nesih; Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi’den (ö. h.1182/m.1768)²⁷ nestalik dersleri almıştır. Hat sanatında başarılı eserler vücuda getirmiş, başta hattatlar olmak üzere sanat erbabını korumuştur.²⁸

Şiirle de meşgul olan III. Ahmed, “Necîb” ve “Ahmed” mahlasıyla şiirler kaleme almış; başta Lale Devri’nin en önemli şairlerinden Nedîm (ö. h.1143/m.1730) olmak üzere Seyyid Vehbî (ö. h.1149/m.1736), İzzet Ali (ö. h.1147/m.1734), Vak’anüvis Râşid Mehmed (ö. h.1148/m.1735), Nahîfî (ö. h.1151/m.1738) gibi dönemin ünlü şairlerini himayesine almıştır.²⁹

Sultan III. Ahmed’in şiirlerinden ilk bahseden tezkireci, Mirzâzâde Mehmed Sâlim Efendi’dir (ö. h.1151/m.1739). Hicrî 1134/m.1722 tarihinde tamamladığı eserinde “İkbâlî” mahlasını kullanan Sultan II. Mustafa ile başlayan Sâlim Efendi, ikinci şair padişah olarak Sultan III. Ahmed’den bahsetmektedir. Sâlim Efendi, Sultan III. Ahmed’in hayatını ve tahta geçtikten sonraki icraatlarını ağıdalı bir üslupla anlattıktan sonra şiirleri hakkında fazla bir değerlendirmede bulunmadan “*Bu dürr-i şâhvâr ol pâdişâh-ı maârif-penâhın ve ol şehenşâh-ı pür-intibâhın melikü’l-keâm olan kelâm-ı mülûkânelerinden zâde-i tab-ı hümâyûnları olan âsâr-ı celîlü’l-mikdârlarındandır.*” (Mirzâzâde Sâlim Efendi, 2018, 80-81) diyerek üç şiirini vermiştir. Şiirlerin matlaları şöyledir:

Ey gönül sen maṭla’-ı a’lâyı taḥşîl itmediñ

Var ise zât-ı reh-i ‘uḳbâyı tekmîl itmediñ³⁰

Hücüm-ı ceşş-i ğamdan baña bir kehfü’l-emân olmaz

Sirişk-i dîde hûn oldu ki hiç bir dem nihân olmaz³¹

²⁵ Sultan III. Ahmed’in hayatı ve saltanatında yaşanan olaylar hakkında geniş bilgi için bkz. Tuncer, 2023.

²⁶ Sülüs, nesih ve rik’a hat nevilerinde yazdığı hatlarla etkisinin günümüzde de devam ettiği meşhur hattat Hafız Osman Efendi ve ekolu hakkında bilgi için bkz. Dere, 2001.

²⁷ Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi’nin hayatı ve eserlerinden örnekler için bkz. Serin, 2010, 361-363.

²⁸ Hat sanatında önemli eserler veren Sultan III. Ahmed’in hat sanatına dair çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. Erdem, 2019.

²⁹ Sultan III. Ahmed dönemi şairlerinin devlet ricaliyle olan bağı hakkında bilgi için bkz. Onay, 2022.

³⁰ Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada 29. şiirdir. İki manzumenin de beyit sayısı aynıdır. Bkz. İlhan, 2016, 51.

Zikriñ ile olmuşum raḫbū’l-lisān³²

Yā ğiyāse’l-müsteĝis̄in el-emān

‘Aşkıñ ile eylerim āh u fiĝān

Yā ğiyāse’l-müsteĝis̄in el-emān³³

Bu üç şiir Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada bulunurken Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ında bulunmamaktadır.

Sâlim Efendi’den sonra Sultan III. Ahmed’den bahseden bir diğer tezkireci Şehrîzâde Vahdetî’dir (ö. h.1178/m.1764). Vahdetî, h.1152/m.1741 tarihinde kaleme aldığı *Mahzenü’s-safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şuarâ*³⁴ adlı tezkiresinin ilk bölümünde, şiirle meşgul olan padişahların hayatlarını yazmış, şiirlerinden örnekler vermiştir. Sultan III. Ahmed’in anlatıldığı bölümde “Necîb” mahlasıyla şiirler yazdığını belirten Şehrîzâde Vahdetî, üç şiirini örnek olarak vermiştir. Vahdetî, Sultan III. Ahmed’in şiirlerinden şöyle bahsetmektedir:

³¹ Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada 25. şiirdir. İki manzumenin de beyit sayısı aynıdır. Bkz. İlhan, 2016, 47.

³² Ortak şiirler konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu manzumenin üzerinde özellikle durulması gerekmektedir. Bu manzume 632 numaralı şiir mecmuasında 3 bend; *Sâlim Tezkiresi*’nde 2 bend; Ali Emîrî’nin tertip ettiği *Dîvânçe*’de ise 5 benddir. Ali Emîrî’nin bu şiiri mecmuadan değil başka bir kaynaktan bulduğu ve *Dîvânçe*’ye eklemiş olduğu görülmektedir. Kanaatimizce Abdülkâdir Efendi ile Sultan III. Ahmed’in şiirlerinin karışmasında kilit rol oynayan manzume budur. Bu şiirin *Sâlim Tezkiresi*’nde bulunması ve *Sâlim Tezkiresi*’nin tamamlandığında (m.1722) Abdülkâdir Efendi’nin henüz 16-19 yaşlarında olduğu dikkate alındığında, Abdülkâdir Efendi’nin o yaşta bu şiiri yazmasının ve Sâlim Efendi’nin sehven eserine almasının pek mümkün olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla şiirin Sultan III. Ahmed’e ait olma ihtimali çok yüksektir. Bununla birlikte III. Ahmed’in hânende ve müezzin-i hassaları (padişah müezzinleri) arasında yer alan Tosunzâde Abdullah Efendi’nin (ö. h.1127/m.1715) mezkûr şiiri mahur makamında bestelemiş olması şiirin III. Ahmed’e aidiyetini güçlendirmektedir (Ergun, 1942, 297-298.)

Bu manzume hakkında üzerinde durulması gereken diğer bir nokta ise Ali Emîrî’nin yanılmasının ve sehven Abdülkâdir Efendi’nin şiirlerini *Dîvânçe*’ye almasının sebebini açıklar niteliktedir. Şöyle ki, Ali Emîrî Efendi, kanaatimizce önce *Sâlim Tezkiresi*’nde bu şiiri görmüş olmalıdır. Daha sonra mecmua taramalarında 632 numaralı şiir mecmuasını bulmuş, içerisinde *Sâlim Tezkiresi*’nde bulunan mezkûr şiiri gördüğünde diğer şiirlerin de Sultan III. Ahmed’e ait olacağını düşünerek mecmuada bulunan Necîb mahlaslı şiirleri *Dîvânçe*’ye dâhil etmiş olmalıdır. Bu ihtimal dikkate alındığında Ali Emîrî’nin *Dîvânçe*’yi tertip ederken rast gele davranmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani kanaatimizce Ali Emîrî’nin ortak şiirlerin Sultan III. Ahmed’e ait olduğunu savunurken dayandığı en önemli delili bu şiirin, mecmuada bulunması olmuştur. Tabii ki bu tespitimiz daha fazla delile dayandırılmaya muhtaçtır. Belki de ileride yapılacak farklı çalışmalarla bu tespitimiz kesinlik kazanacaktır. Bu manzume yukarıda verilen bilgiler ve yüksek ihtimalle III. Ahmed’e ait olması sebebiyle Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ına dâhil edilmemiştir.

³³ Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada 48. şiirdir. Terzkirede iki bend ikin Ali Emîrî nüshasında beş benddir. Bkz. İlhan, 2016, 69.

³⁴ Eserin tanıtımı Ersen Ersoy tarafından yapılmıştır. Bilgi için bkz. Ersoy, 2011, 45-56.

“Zikr-i eş‘âr-ı ân Sulţân-ı mağfûr: Pâdişâh-ı mûmâ ileyh -esbağallâhu zülâli vişâlihi ‘aleyh- Hâzretleriniñ fezâ’il-i mütenevvi‘alarından mâ-‘adâ ‘ilm-i eş‘ârda daħi misli nâdir bir sulţân-ı mâhir idi. maħlaş-ı hümâyûnları ‘Necîb’ olup bir iki eş‘âr-ı belâgat-şi‘âr ol sulţân-ı ‘âlî-şân ve ol ħâkan-ı zî-şânıñ tab‘-ı hümâyûnlarıdır ki teberrûken taħrîr ü taştîr olundu.” (Şehrîzâde Vahdetî, 00074/1, vr. 51a)

Alıntıda bahsedilen şiirlerin matlaları şöyledir:

Ey gönül sen maţla‘-ı a‘lâyı taħşîl itmediñ
Var ise zât-ı reh-i ‘uqbâyı tekmîl itmediñ³⁵

Esîr-i zülfüñüm kâkül-perîşân bir efendimsin
Dil-i divâneme zencîr-zen şâhib-kemendimsin³⁶

Behâ-yı reşh-i la‘liñ cân degil mi
Bu naqde ol metâ‘ erzân degil mi

N’ola biñ cân ile imân getürsek
Ecell-i mu‘cizeñ Qur‘ân degil mi

Şefâ‘at yâ Rasûla’llâh seniñdir
Necîb kuluñ aña şâyân degil mi³⁷

Vahdetî, bu üç şiiri verdikten sonra İstanbul’daki bazı yapılar ile Şehzade Seyfeddin’in³⁸ doğumuna düşülmüş tarihleri kaydetmiştir. Tezkirede bulunan üç şiirden iki tanesi Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada bulunurken bir tanesi bu nüshada bulunmamaktadır. Muhtemelen Ali Emîrî, *Dîvânçe*’yi tertip ederken bu tezkireyi görmemiştir. Kanaatimizce sultana ait bir mısrayı bile *Dîvânçe*’sine kaydeden Ali Emîrî, eğer bu tezkireyi görmüş olsaydı içindeki

³⁵ Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada 29. şiirdir. Manzume, Ali Emîrî nüshasında dört beyit iken Vahdetî’de üç beyittir (Şehrîzâde Vahdetî, 00074/1, vr. 51a).

³⁶ Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada 32. şiirdir. Manzume, Ali Emîrî nüshasında dört beyit iken Vahdetî’de iki beyittir (Şehrîzâde Vahdetî, 00074/1, vr. 51a).

³⁷ Bu manzume Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada bulunmamaktadır bu nedenle şiirin tamamı yazılmıştır (Şehrîzâde Vahdetî, 00074/1, vr. 51a).

³⁸ Hicrî 21 Receb 1140/m. 3 Mart 1728 tarihinde doğan Şehzade Seyfeddin’in doğumu hakkında geniş bilgi ve III. Ahmed’in şehzadenin doğumuna düştüğü tarih mısrası için bkz. (Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, 2013, 3/1586-1587)

şiiirleri *Dîvânçe*’ye kaydederdi. Tezkirede bulunan yukarıdaki şiiir örnekleri Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ında bulunmamaktadır.

Vahdetî’nin kaleme aldığı tezkireden sonra Sultan III. Ahmed’in şiiirlerinden bahseden diğeri bir eser ise Ali Nureddîn Efendi tarafından h.1311/m.1893 tarihinde yazılan *Kelâmü’l-mülûk Mülûkü’l-kelâm* adlı eserdir. Şiiirleri bulunan yirmi Osmanlı padişahının manzumelerine yer verilen eserde her padişahın şairliği ve şiiirleri hakkında kısa değeriendirmelerde bulunulmuştur.³⁹ Ali Nureddîn Efendi, Sultan III. Ahmed’in şiiirleri hakkında şu kısa değeriendirmeyi yapmıştır: “*Sultân Aḥmed-i Şâlîḡ Ḥazretleriniñ kudret-i kalemiyyeleri ve ciyâdet-i fikriyyeleri âşâr-ı şehriyârilerinde sâti’ ve ebvâb-ı bedî’adan her biri bir mışrâ’ında lâmi’dir.*” (Ali Nureddîn, 1311, 12). Bu kısa ifadeden sonra “na’t-ı şerîf” başlığı altında;

“Zülâl-i şefkatindir eyle irvâ yâ Ḥabîballâh

Ḳurutdı tâb-ı ‘ışyân ḡalmanı tākāt bu ‘âcizde

... geldi bu emr-i salṡanatda gitdi çün ḡâhiş

Ġnâ geldi tüvân yok ba’d-ezîn bu ‘abd-i nâ-çîzde” (Ali Nureddîn, 1311, 50)⁴⁰

dörtlüğü verildikten sonra

“Târîḡi Sultân Aḥmed’iñ câri zebân-ı lüleden

Aç besmeleyle iç şuyun Ḥan Aḥmed’e eyle du’â” (Ali Nureddîn, 1311, 50)⁴¹

tarih beyti kaydedilmiştir. Bu manzumelerin ikisi de Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ında bulunmamaktadır. Ali Nureddîn Efendi’nin Sultan III. Ahmed’in şiiirleri hakkında söyledikleri Sâlim ve Vahdetî’den farklı değildir.

Kelâmü’l-mülûk’den sonra Sultan III. Ahmed’den bahseden diğeri bir tezkire ise Mehmed Sirâceddîn tarafından yazılan ve hicrî 1325/m.1907 yılında tamamlanan *Mecma’-ı Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ* adlı tezkiredir. Mehmed Sirâceddîn, tezkiresinde Sultan III. Ahmed’in şiiirlerinden şöyle bahsetmektedir:

“*Zâde-i bî-nazîr-i tab’-ı şâhâneleri olan ilâhiyyât ve nu’ûti pek kesîr olup mutasavvifâne ve ba’zen mecâzî kisvesinde muhakkıkâne inşâd-ı eş’âr-ı hümâyûn buyururlar idi. Eş’âr-ı üstâdânelerini ‘Necîb’ mahlasıyla tevşîh*

³⁹ Eser İsmail Avcı tarafından ilim âlemine tanıtılmıştır (Avcı, 2016, 427-438).

⁴⁰ Bu manzume Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada iki defa yazılmıştır. Önce ilk iki mısrası “beyt-i çarâ’at-eşer” başlığı altında verilmiş (İlhan 2016, 32) daha sonra . “Ḳıṡ’a” başlığı altında tamamı kaydedilmiştir (İlhan, 2016, 75).

⁴¹ Ali Emîrî’nin düzenlediği divançede beyitin sadece ikinci mısrası verilmiştir (İlhan, 2016, 87). Bu durum Ali Emîrî’nin divançeyi düzenlerken *Kelâmü’l-mülûk* adlı eseri görmediği izlenimini oluşturmaktadır.

eyliyorlar idi ki aded-i ömr-i şâhânelerine muvâfıkdır.” (Mehmed Sirâceddîn 2018, 21).

Mehmed Sirâceddîn, III. Ahmed’in edebî kişiliğiyle ilgili olarak bu görüşleri belirttikten sonra eserinde onun dört şiirine yer vermiştir. Bu dört şiirden ilk üçü Sâlim Tezkiresi’ndeki şiirler ile aynıdır. Dördüncü şiirin matlaı ise şöyledir:

Ruhuñ bir kıt’a-i nûr-ı Hudâ’dır yâ Resûlallâh

Cemâliñ hâlet-efzâ dil-güşâdır yâ Resûlallâh

Mehmed Sirâceddîn, bu şiiri verirken tıpkı Ali Emîrî gibi dört beyit olarak vermiştir. Tezkirede verilen beyitler ile Ali Emîrî’nin verdiği beyitler aynıdır. Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ında ise bu şiir 19 beyittir (180G)⁴². Bu durum, Mehmed Sirâceddîn’in Ali Emîrî nüshasını gördüğü ve eserinde ondan faydalandığı düşüncemizi güçlendirmektedir.

Cevâhirü’l-mülûk adlı eserden anlaşılacağı üzere Ali Emîrî’nin Osmanlı sultanlarının şiirlerini toplama düşüncesi h.1308/m.1890 yılında başlamış, *Cevâhirü’l-mülûk* ise h.1319/m.1901 tarihinde yayımlanmıştır. Sultan III. Ahmed’e ait *Dîvânçe*’de bulunan bir mısraın *Cevâhirü’l-mülûk*’te Ali Emîrî tarafından tahmis edildiği görülmektedir (Ali Emîrî, 1319, 56-60). Kanaatimizce Ali Emîrî, Sultan III. Ahmed’in *Dîvânçe*’sini 1890-1901 yılları arasında tertip etmiş olmalıdır. Mehmed Sirâceddîn ise bu tezkireyi h.1325/m.1907 yılında tamamlamıştır. Aradan geçen en az altı yıllık sürede Mehmed Sirâceddîn’in Ali Emîrî nüshasını görmüş olma ihtimali çok yüksektir. Bununla birlikte Sultan III. Ahmed’den bahsederken “... *ilâhiyyât ve nu’ûti pek kesîr olup mutasavvifâne ve ba’zen mecâzî kisvesinde muhakkikâne ...*” şiirlerinin olduğunu bildirmiştir. Diğer tezkirelerde yer almayan bu bilgi, sanki Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshada bulunan Abdülkâdir Efendi’ye ait şiirleri tarif etmektedir.

Mehmed Sirâceddîn’in yazdığı tezkire ve Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüsha ile birlikte bu dönemden sonra Sultan III. Ahmed ve onun edebî yönü ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak bu iki eser dikkate alınmış, Sultan III. Ahmed’in mutasavvifâne şiirler kaleme aldığı belirtilmiştir.⁴³ İki dîvânda ortak

⁴² Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ında bulunan gazel (G), kıt’a (K) ve musammatların (M) verilmesinde Gökhan Coşgun tarafından hazırlanan doktora tezi esas alınmış, tezdaki şiir numaraları kullanılmıştır.

⁴³ Şair padişahların edebî yönünü inceleyerek padişahların kaleme aldığı şiirlerden örnekler veren *Saraydan Şiirler* adlı eserinde Vahid Çabuk; Sultan III. Ahmed’in edebî yönünü kaydederken şu ifadeleri kullanmıştır: “*Devrin zevk ve eğlenceli hayatından maddeten kendisini çekip çıkaramayan şair padişah, gazel, naat ve şarkıları ile manevî bakımdan bir huzur arayışı içinde olmuştur ... Zaman zaman mutasavvıf olarak kendini gösteren Sultan III. Ahmed, beyitlerinde bu hususa da güzel örnekler vermiştir... Diğer taraftan para ve mal düşkünü olan Sultan III. Ahmed’in şiirlerinde para ve mal ile ilgili hiçbir temas yoktur.*” Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere araştırmacılar Sultan III. Ahmed’in yaşam tarzı ile söyledikleri şiirleri telif etmekte güçlük yaşamışlardır. Vahid Çabuk, eserinde Ali Emîrî nüshasında bulunan ve çoğu

olan şiirlerin Sultan III. Ahmed’e aidiyeti konusunda sadece Mehmed Sirâceddîn’in tezkiresinde bilgi bulunmaktadır. Bu bilginin de Ali Emîrî nüshasının Mehmed Sirâceddîn tarafından görülmesi ile ilgi olduğu düşünülmektedir.

2.2. Şiirlerin Abdülkâdir Efendi’ye Aidiyetinin Tartışılması

Abdülkâdir Efendi ve Sultan III. Ahmed dîvânlarında yer alan ve önceki başlık altında bahsedilen ortak şiirlerin aidiyeti hususunda daha kesin hükümler verebilmek için bu şiirlerin Abdülkâdir Efendi’ye aidiyetini gösteren delillerin de incelenmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda Abdülkâdir Efendi’den bahseden birincil derecedeki kaynaklar; şiirlerin bulunduğu *Dîvân* nüshaları; şiirlerin beyit sayısı, dil ve üslubu; Ali Emîrî’nin istinsah sürecinde yaptığı müdahaleler gibi konular tarafımızca incelenmiş ve şu tespitlere ulaşılmıştır:

Tarafımızdan tespit edilen, Abdülkâdir Efendi’ye ait *Dîvân*’ın Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Genel 1248 ve 1249 numaralarda kayıtlı iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların hem Osmanlı Türkçesi ile yazılmış

Abdülkâdir Efendi’ye ait olan 12 manzume vermiş, hatta Ali Emîrî’nin tahmis ettiği bazı şiirleri de Sultan III. Ahmed’e atfederek kaydetmiştir (Çabuk, 2016, 262-270).

Şiir yazar padişahlar hakkında kısa bilgiler veren Hilmi Yücebaş, “*Şair Padişahlar*” adlı eserinde III. Ahmed’in hayatından kısaca bahsetmiş ve şiirleri hakkında bir yorumda bulunmadan altı manzumesini kaydetmiştir. Diğer çalışmalara nisbeten daha çok III. Ahmed’e ait olan şiirlerin verilmesi -Altı manzumenin sadece bir tanesi Abdülkâdir Efendi’ye aittir.- Yücebaş’ın kendine göre bazı incelemeler yaptığını düşündürmektedir (Yücebaş, 1960, 103-106).

Sultan şairlerin şiirlerini derleyen Mustafa İsen ve A. Fuat Bilkan çalışmalarında Sultan III. Ahmed’e ait olmayan şiirleri zikretmişlerdir (İsen-Bilkan, 1997, 213-215).

Şiir ile meşgul olan padişahların edebi yönünü inceleyen diğer bir eser de Coşkun Ak tarafından yayınlanan “*Şair Padişahlar*” kitabıdır. Ak, eserinde III. Ahmed’in şiir ile meşgul olduğunu dile getirmiş şiirleri ile yaşamı arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Ak, III. Ahmed’in Lale Devri’nde yaşadığı zevk ü sefadan duyduğu pişmanlığı dinî muhtevalı şiir yazarak dile getirdiğini, şiirleri bu pişmanlığın izlerini taşıdığını ifade etmiştir. Hiçbir tenkide tabi tutmadan çoğunluğu Abdülkâdir Efendi’ye ait olan otuz manzume örnek olarak verilmiştir (Ak, 2001, 305-319).

Zülfikar Güngör tarafından yayınlanan *Osmanlı Padişahlarından Hz. Muhammed’e Na’tlar* adlı çalışmada ise III. Ahmed’e atfedilen üç na’t örnek olarak verilmiştir. Söz konusu na’tların üçü de Abdülkâdir Efendi’ye aittir (Güngör, 2009, 82-91).

Ali Emîrî Manzum 632 numarada kayıtlı şiir mecmuasını çalışan Emine Karakurt, mecmuada bulunan “Necib” mahlaslı 45 şiirin 40’ını Sultan III. Ahmed’e ait olduğunu bildirmiştir (Karakurt, 2020, 31-32).

Sultan III. Ahmed’in şiirlerinden ve edebi yönünden bahseden diğer bir eser ise Nihat Öztoprak editörlüğünde bir seri olarak çıkarılan *Osmanlı Hanedan Şairleri* adlı çalışmadır. Ozan Yılmaz tarafından yazılan “Necib (Sultan III. Ahmed)” adlı bölümde Yılmaz, kendinden önceki bilgileri tekrarlamış ve bir tenkide tabi tutmadan Sultan III. Ahmed’in dört şiirini vermiştir. Bu dört şiirden ikisi Abdülkâdir Efendi’ye ait şiirlerdir (Yılmaz, 2021, 275-287).

Son olarak Sultan III. Ahmed’in günlük yaşamı ve yakın çevresi özelinde hazırlanan doktora tezinde, Sultan III. Ahmed’in edebî yönünün aktarılmasında genel olarak kendinden önceki çalışmalar takip edilmiş ve aynı yanlışa düşülmüştür. Bununla birlikte arşiv belgelerinde bulunan Sultan III. Ahmed’e ait az sayıda şiirlerin tezde kaydedilmesi, Sultan III. Ahmed’in edebî yönünün aydınlatılması açısından önemlidir (Tuncer, 2022, 287-296).

kütüphane demirbaş defterlerinde hem de güncel kütüphane kayıtlarında Abdülkâdir Efendi’ye ait olduğu şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıktır. Bu noktadan hareketle, şiirlerin karışmasına neden olan *Mecmua*’daki 45 şiirden 37 adedinin Abdülkâdir Efendi’ye ait dîvân nüshalarında yer alması, Ali Emîrî’nin bu şiirlerin III. Ahmed’e ait olduğuna dair fikrinin isabetli olmadığını göstermektedir.

Daha önce belirtildiği üzere *Ravzâtü’l-muflihûn* adlı biyografik eserinde Abdülkâdir Efendi’nin hayatına geniş yer ayıran ve onun şairlik yönünden kapsamlı bir şekilde bahsederek şiirlerinden örnekler veren ilk kişi Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’dir. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi’nin eserindeki bilgiler; Gazzîzâde’nin hem bizzat Abdülkâdir Efendi’yle tanışmış biri olması hem de Abdülkâdir Efendi’nin oğlu Safiyüddin Efendi’nin manevi oğlu olması, kendisi de aynı kültür çevresinde yetişmiş biri olarak Eşrefiyye tarikatına olan yakınlığı, Abdülkâdir Efendi’yi tanıyan başta ailesi olmak üzere güvenilir kişilerden derlediği bilgilerle eserine kaydetmesi gibi açılardan ele alındığında, Abdülkâdir Efendi’nin şiirlerinin aidiyeti meselesinin aydınlığa kavuşturulmasında oldukça önemlidir.⁴⁴ Gazzîzâde, Abdülkâdir Efendi’nin “*Âşinâ-yı bezm-i ‘aşk ol pür-fiğân itsün seni / Hizmet it pîrân-ı ‘aşka feyze kân itsün seni*” (246G/1) matlalı şiirini Niyâzî Mısrî’ye (ö. h.1105/m.1694) nazire olduğunu ve Abdülkâdir Efendi’nin halifesi tarafında bestelenerek merasimlerde okunduğunu bildirmektedir.⁴⁵ Abdülkâdir Efendi’ye aidiyeti kesin olan bu şiiri, Ali Emîrî Efendi, III. Ahmed adına düzenlediği *Dîvânçe*’ye almak suretiyle ona nispet etmiştir ancak yukarıda belirttiğimiz üzere bu tercih doğru değildir.

Ortak şiirler mecmuadan *Dîvânçe*’ye aktarılırken şiirlere Ali Emîrî tarafından bazı müdahalelerin olduğu tespit edilmiştir. *Mecmua* ve Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ında bir yerde “Dervîş Necîb” olarak kullanılan mahlas, Ali Emîrî tarafından “mücrîm Necîb” olarak değiştirilmiş⁴⁶ ya da *Mecmua*’da “Dervîş Necîb” mahlasıyla yer alan şiirler *Dîvânçe*’ye dâhil edilmemiştir (Karakurt, 2021, 322). Aynı şekilde “Gel Eşrefî Dergâhına” vasita beyitli manzume de Ali Emîrî tarafından *Dîvânçe*’ye alınmamıştır.⁴⁷ Yine bir şiirde “Yanar dervîşleriñ nâr-ı firâkla” dizesini, “Yanar muhlisleriñ nâr-ı firâkla” şeklinde değiştirmiştir.⁴⁸

⁴⁴ Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi *Ravzâtü’l-muflihûn* adlı eserini hazırlarken bizzat görüp şahit olduğu ya da doğruluğu kesinleşmiş bilgileri eserine dâhil etmiştir. Eserin yazılış yöntemi hakkında geniş bilgi için bkz. Yıldırım, 2022, 128-130.

⁴⁵ Bu husus *Ravzâtü’l-muflihûn*’da şöyle geçmektedir: “*İşbu güfte dağı mâruz’-zıkr ser-firâz-ı zümre-i ‘âşikân ü zâkirân (Ahmed Raşid Efendi), hisâr beste-bend idüp âğâz olunduğa burc u bârû-yı ‘aşkdan hezâr nâgmeler nümâyân olur. Ve bu nuṭk-ı sa’âdetleri, sultânü’l-‘âşikân Hazret-i Mısrî -kuddîse sırruhu’l-‘âlî- efendimiziñ bu kelâm-ı feyz-encâmlarına nazîredir.*” Bundan sonra Niyâzî Mısrî’ye ait “*Zühdüni ko ‘aşka düş ehl-i cenân itsün seni / Pîr-i ‘aşka kulluk it cânâna cân itsün seni*” matlalı şiiri kaydetmiştir (Yıldırım, 2022, 256-257).

⁴⁶ İlgili şiir için (227. gazel) bkz. Coşgun, 2024, 690.

⁴⁷ İlgili şiir için (79. musammat) bkz. Coşgun, 2024, 795-796.

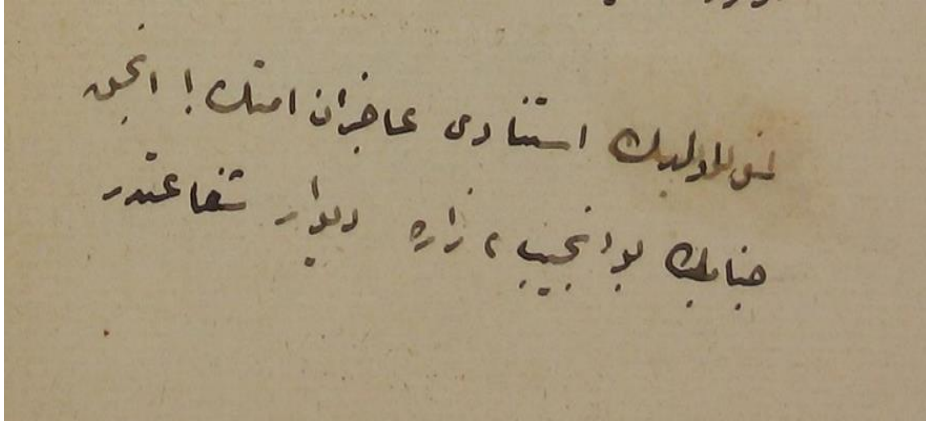
⁴⁸ İlgili şiir için (76. Musammat, 5. bend) bkz. Coşgun, 2024, 793.

Aşağıda verilen tabloda da görüleceği üzere Ali Emîrî nüshasında bulunan ortak on üç şiirin beyit/bend sayısı Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ındakilerden eksiktir. Bu bağlamda “Ey Rasûl-i Hâzret-i Hâk ey şeh-i ‘âlicenâb / Nûr-ı pâkîñ zerresinden zerre oldu âfitâb” (17G/1) matlalı gazel Ali Emîrî’de 4 beyit iken Abdülkâdir Efendi’de 6 beyittir. Yine “Niğâbın gonca rûyından giderdikde aña bülbül / Olup hayrân tolar ‘âlem anuñ zâr u figânından” (16K/1) matlalı kıt’a, Ali Emîrî’de 3 beyit iken Abdülkâdir Efendi’de 6 beyittir.

632 numaralı mecmua incelendiğinde görüleceği üzere Ali Emîrî’deki beyitler ile mecmuadaki beyitler hem sayı hem de içerik olarak aynıdır. Bu da göstermektedir ki Ali Emîrî, şiirleri bu mecmuadan istinsah etmiştir.

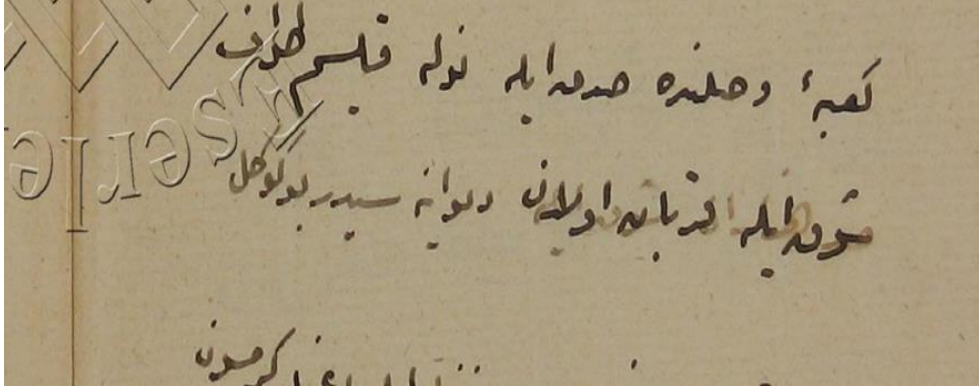
Mecmua ve Abdülkâdir Efendi’nin *Dîvân*’ında Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan bildirme eki “durur”, Ali Emîrî tarafından vezin bozulmayacak biçimde “-dur” şekline dönüştürülmüştür.⁴⁹

Yukarıdaki hususlarla birlikte Ali Emîrî Efendi’nin şiirlere en bariz müdahalesi ise *Dîvânçe*’ye aldığı bazı şiirleri önce mecmuadaki gibi yazıp sonra beğenmeyerek silip yeniden yazmasıdır. *Divançe*’nin sayfaları dikkatle incelendiğinde şiirlere yönelik müdahalelerin bazı silinmeler ve eklemeler şeklinde olduğu hatta bu bölümlerin okunabildiği görülmektedir.

Ali Emîrî’nin tertip ettiği nüshadan alınan yukarıdaki kesitte (AE vr. 8b) “Olupsıñ istinâdî ‘âcizân-ı ümmetiñ ancağ” mısrasında önce “Olupsıñ” kelimesi yazılmış sonra silinerek vezin ve anlamı bozmadan “Sen olduñ” şeklinde bir düzeltmeye gidilmiştir.

⁴⁹ İlgili tasarruflar için (32. gazelin ikinci beyiti, 85. gazelin dördüncü beyiti, 106. Gazelin dördüncü beyiti ve 48. Musammatın üçüncü bendi) bkz. Coşgun, 2024, 340, 580, 596, 766.

Yine yukarıdaki resimde (AE vr. 15b) görüleceği üzere “Şad hezârân şevkile kurbânesidir bu gönül” mısraında “Şad hezârân şevkile” yazılmış daha sonra silinerek “Şevkile kurbân olan” yazılmıştır. Bu ve benzeri müdahaleler yazma nüsha üzerinde silinmiş olsa da hâlâ okunabilmektedir (Necîb, Ali Emîrî 529/1, vr. 8b, 15b).

Abdülkâdir Efendi ile III. Ahmed’in şiirleri dil ve üslup özellikleri açısından karşılaştırıldığında iki önemli farklılıkla karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki, tekke ve tasavvuf çevrelerinde yetişmiş ve edebî terbiyesini bu ortamlarda edinmiş bir mutasavvıf şair olarak Abdülkâdir Efendi’nin; edebî dil olarak kendinden önceki şairler tarafından işlenmiş bir tasavvuf edebiyatı dilini bulması ve bu yüzden şiirlerinde Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösteren bu dil ve üslup anlayışını benimsemiş olmasıdır. Bu dil anlayışı, kendisini en çok eklerin arkaik şekillerinin kullanımlarından kaynaklanan farklılıklarda göstermektedir. III. Ahmed’in şiirlerinde ise böyle arkaik bir dil kullanımı ve üslup özelliği bulunmamaktadır. Diğer yandan yukarıda bahsedilen ortak şiirlere müdahaleleri açısından Ali Emîrî Efendi’nin Abdülkâdir Efendi’ye ait olan şiirleri *Mecmua*’dan hareket ederek yanlışlıkla III. Ahmed’e mal ettiği ve şiirlerdeki Eski Anadolu Türkçesi özelliği gösteren ekleri XVIII. yüzyıl dil özelliklerine uyarlama tasarruflarında bulunduğu görülmektedir. Aşağıda örneklenen bu tespitler, aslında Abdülkâdir Efendi’ye ait olan mezkûr şiirlerin sehven III. Ahmed’e nispet edildiğini şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlamaktadır. Bu konun daha iyi anlaşılması açısından birkaç örnek vermek yerinde olacaktır: Ali Emîrî Efendi, III. Ahmed adına düzenlediği divânçede aslı “Olupsıñ” olan kelimeyi “Sen olduñ” (76G/5); “Yoğdurur” olan kelimeyi “Yoğdur ol” (48M/3); “Reh-i vuşlatdurur” olan tamlamayı “Reh-i vuşlat olur” (32G/2) ve “Gelüben” kelimesini de “gelmişim” (59M/1) şekillerinde yazmak suretiyle arkaik dil özelliklerinden çıkarıp XVIII. yüzyıl Türkçesine tebdil etme tasarrufunda bulunmuştur.

İki şairin şiirlerini üslup açısından mukayese ettiğimizde de yukarıdakine benzer farklılıklarla karşılaşmaktayız. Örneğin mutasavvıf bir şairin şiir anlayışı, şiire yüklediği misyon, şiirlerinin hedef kitlesi ve şiirlerinde kullandığı kelime kadrosunun; daha çok klasik üslubu tercih eden ve dindışı

konularda yazan bir şairinkinden farklı olacağı tartışılmaz bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında, Lale Devri’yle (1718-1730) adeta özdeşleşen Çırağan Âlemleri’ne⁵⁰ katılan, birçok mesire alanında eğlenceler tertip eden ve bu eğlencelerde bizzat bulunan bir padişahın,

“Vaşl-ı yāra himmeti gel pīr-i ‘irfānda ara

Vech-i pāka rü’yeti mir’āt-ı imānda ara” (13G/1) diyerek himmeti, pīr-i irfanda araması;

“Zāhid yetişür şūfiye bu ta’nı bırak gel

Zīrā ki o dervīş daḥi yārān ola bir gün” (17G/4) diyerek sufi-zahid çatışmasına değinmesi ya da şiirleri aracılığıyla muhiplerini mevlid meclislerine davet etmesi, hayat tarzı ve konumuyla pek örtüşmemektedir. Bu şiirlerdeki üslup daha çok, ömrünü Kur’ân’ın anlaşılmasına vakfeden; mevlid gecelerinde okunmak üzere bir *Mevlid* kaleme alan; dervişlerini dünyanın keşmekeşinden kurtulmaları için dergâhına davet eden Abdülkâdir Efendi’nin üslubuna yakın görünmektedir. O hâlde üslup açısından yaklaşıldığında da Abdülkâdir Efendi’nin şiirlerinin III. Ahmed’in şiirlerinden kolaylıkla tefrik edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda bahsedilen ortak şiirlerin hangileri olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi ve 632 numaralı *Mecmu’a*’daki (M) ile Ali Emîrî’nin tertip ettiği *Dîvânçe*’deki (AE) şiirlerin beyit/bend sayılarının ortaklığının daha net görülebilmesi için aşağıdaki tablo hazırlanmıştır. Ayrıca Abdülkâdir Efendi’nin şiirlerinin bulunduğu 1B nüshasındaki şiirlerin beyit/bend sayıları da bu tabloda verilerek aradaki farkın görülmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Tabloda, 632 numaralı mecmuada bulunan 45 şiirin matla beyit/bendleri verilmiş, bu 45 şiirin 1B nüshası ile *Dîvânçe*’deki ortak şiirlerle karşılaştırılması yapılmıştır.

Ortak şiirlerin nüshalara göre dağılımı ve beyit/bend sayıları:

No	MATLA BEYTİ/BENDİ	BEYİT/BEND SAYISI		
		1B	M	AE
1	Rüy-ı Hudā mir’atını göster Muḥammed Muştafā Dil sen şerifiñ vaşlını ister Muḥammed Muştafā	4	4	4
2	Vaşl-ı yāra himmeti gel pīr-i ‘irfānda ara Vech-i pāka rü’yeti mir’āt-ı imānda ara	5	5	5

⁵⁰ Osmanlı döneminde lale şenlikleri ya da lale çırağanları olarak bilinen ve özellikle Sultan III. Ahmed ve Sadrazam İbrahim Paşa ile anılan, genelde İstanbul elitlerinin özelde Saray efradının tertip ettiği bu eğlenceler, Lale Devri’nin eğlence kültürünü yansıtan en önemli faaliyetlerdir. Lale çırâğanları hakkında geniş bilgi için bkz. (Koç Keskin, 2014; Kumbar 2018, 699-730).

3	Ey Rasûl-i Hâzret-i Hâk ey şeh-i 'âlî-cenâb Nûr-ı pâkiñ zerresinden zerre oldı âfitâb	6	4	4
4	İrâ'et eyleyüp feyz-bağş rûyuñ baña imdâd it Nesim-i iltifâtıyla gubâr-ı hecri ib'ad it	3	3	3
5	Şafâ-bağş-ı velâdır mü'minîne meclis-i mevlid Ferağ-zâdır kulüb-ı müslimîne meclis-i mevlid	-	3	3
6	Eyâ maḥbûb-ı Hâk zât-ı şerîfiñ sırr-ı ekberdir Seniñle şadr-ı a'lâ-yı risâlet daḡı eḡhardır	5	5	5
7	Ey derdlü bil dermân saña imdâd-ı Raḡmân yetişür Râh-ı Hudâ'ya reh-nümâ irşâd-ı pîrân yetişür	4	4	-
8	Gönül Hâk derdine maḡrem gerekdir Belâ-yı 'aşkına hem-dem gerekdir	6	4	4
9	Cemâliñ ey Nebî mir'ât-ı envâr-ı sa'âdetdir Niğâhiñ maḡz-ı feyz-i raḡmet-i esrâr-ı rû'yetdir	5	5	5
10	Eyledikte feyz-i Hâk imdâd kalem mîzâb olur Kaḡtre-i dâd-ı Hudâ'dan ḡavz-ı dil pür-âb olur	5	4	4
11	Cism-i pâk-ı ḡazretiñ ḡâyet ile kıymetlidir Her vecihden ḡil'at-ı esmâ ile ziyetlidir	-	6	6
12	Gül-i ḡoş-bû ruḡuñ reşk-âveridir Gülüñ aşlı seniñ rûyin teridir	-	4	4
13	Şâḡar-ı 'aşkıla her dem neş'edâr mestâne yüz Vaḡtimiz yoḡ şaḡv için pür-i'tibâr sekrâne yüz	4	4	4
14	'Âlem-i mülk-i derûnum zabḡ idüp cânân-ı 'aşk ḡışn-ı dilde ḡükmin icrâ eyledi sultân-ı 'aşk	4	4	4
15	Gül-i sır-âb cenâb-ı ḡazretiñ rûyudurur ancaḡ Zebân-zed müşk-i Rûmî'de seniñ büyüdurur ancaḡ	-	4	4
16	Ey 'aşık-ı şeydâ yine dîvâne mi geldiñ Maḡşûd ḡoḡusın almaḡa meydâna mı geldiñ	4	4	4
17	Şem'-i zât-ı kibriyâ pervânesidir bu ḡoñül Feyz-i esrâr-ı Hudâ kâr-ḡânesidir bu ḡoñül	4	4	4
18	Şem'îne pervâneyim çün yanayım ben yâ Rasûl Fezîne 'aḡşaneyim şun ḡanayım ben yâ Rasûl	5	5	5

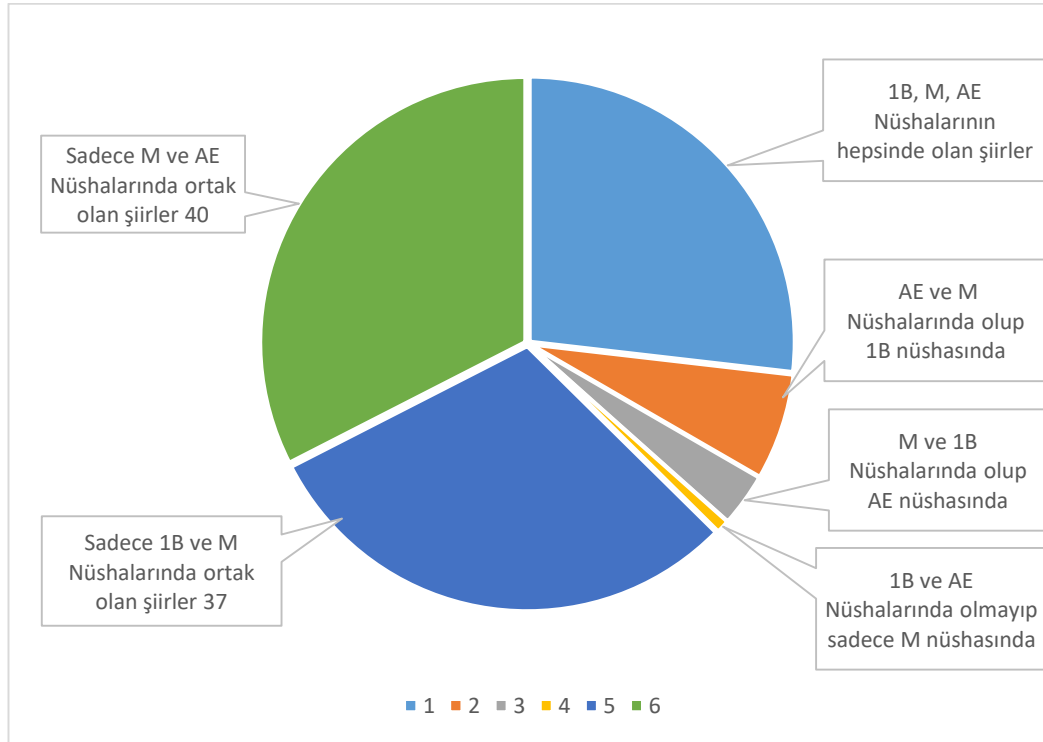
19	Berķ urup nūr-ı cemālîñ yâ Rasûl Pür-ziyâ kıldı cihânı şağ u sol	8	6	6
20	Ey gül-i pâkîze-i sırr-ı ezel Gelmedi mânend-i zâtiñ bir güzel	8	6	6
21	Şubḥ u mesâ sizler ile şâhib-i ezķâr olalım Şad cânile şimden gerü câhid-i der-kâr olalım	-	4	-
22	Mekteb-i ‘irfân içinde okuyan ‘aşķ nâmesin Çeşme-i feyz-i Hudâ’dan taldurur peymânesin	5	3	3
23	Buldı murğ-ı dil bu zikru’llâh ile âşyânesin Lî-ma‘a’llâh evcine ķondı görüp cânânesin	4	4	4
24	Vücûduñda olupdur sırr-ı ekber yâ Rasûlallâh Şühûduñda bulundu nūr-ı ezher yâ Rasûlallâh	4	4	4
25	Vâsıl-ı evc-i kerâmetdir gürûh-ı Eşrefî Mażhar-ı sırr-ı velâyetdir gürûh-ı Eşrefî	6	4	-
26	Ḥazret-i Maḥbûb-ı Ḥaķ ḥayl-i rusûl şâhânesi Nūr-ı pâķıñla mûnevverdir bu dil eyvânesi	5	4	4
27	Olur bir gün ḥarâb-ender-ḥarâb bu ḥâne-i dehri Bütün maḥv u fenâdan ḥaşşa-yâbdır ‘âlemiñ şehri	5	4	4
28	Ey cemâli burc-ı ḥüsnüñ âfitâb-ı enveri Rüşen oldu mihriñe mâh olduģiçün müşterî	4	4	4
29	Âşinâ-yı bezm-i ‘aşķ ol pür-fiğân itsün seni Ḥidmet it pîrân-ı ‘aşķa feyze kân itsün seni	6	6	6
30	Niķâbın gonca rüyından giderdikde aña bülbül Olup ḥayrân tolar ‘âlem anuñ zâr u fiğânından	6	3	3
31	Dil-beste olup Ḥazret-i Mevlâ’ya turlursañ Maķşûda vüşül saña nümâyân ola bir gün	5	5	5
32	Ṭoğdı ol sultân-ı dîn a’nî Muḥammed Muştafâ Geldi faḥrû’l-mürselîn a’nî Muḥammed Muştafâ Maķdemiyle oldu eflâk u zemîn envarda ğarķ Oldurur nūr-ı mübîn a’nî Muḥammed Muştafâ	3	3	3
33	Şu’le-i zât-ı şerifiñ yâ Resûl Tâb-baḥş-ı dîde-i ‘uşşâķdır Bend ider âşüfteñi ğisûlarıñ Ķaşlarıñ miḥrâb-ı pür-eşvâķdır	3	3	3

34	Ey derünü âteş-i 'aşk-ı Rasûl ile yanan İstimâ'-ı mevlid-i pâk-ı Rasûl'e hâzır ol Kâlbî dâ'im ser-te-ser şevk-i Rasûl ile tolan İstimâ'-ı mevlid-i pâk-ı Rasûl'e hâzır ol	3	3	3
35	'Âcizân-ı ümmete rûz-ı cezâ İt nigâhıyla 'inâyet yâ Rasûl Şânına olan terahhümdür sezâ İt nigâhıyla 'inâyet yâ Rasûl	4	4	4
36	Gel dünyeye itme heves Olmaya zâyî' bir nefes Tâ tükenince sende ses Hâk hû diyü zikr eyle gel	5	3	-
37	Zât-ı pâk-ı Muştafa'ya 'aşıkım Cânla fahr-ı cihâna 'aşıkım Mağsem-i feyz ü nevâdir ol şerîf Menba'-ı cûd u 'aţâya 'aşıkım	4	3	3
38	İlâhî 'âcizem za'fım nümâyân Hemân ihsânına kıldım Efendim Gelüben kapına üftân u hayrân Hemân ihsânına kıldım Efendim	4	2	2
39	Zikriñ ile olmuşum raţbü'l-lisân Yâ Ğiyâse'l-müstağîsin el-emân 'Aşkıñ ile eylerim her dem fiğân Yâ Ğiyâse'l-müstağîsin el-emân	-	3	5
40	Giceler bîdâr olup şad cânile kırup recâ Zâhir ü bâtın murâdım isterim Allâh'dan Derdile pür-zâr olup Hâk'dan niyâz eyle rehâ Zâhir ü bâtın murâdım isterim Allâh'dan	-	3	3
41	'Azîzim eylediñ cün 'azm-i cânân Vedâ' olsun vedâ' el-ğükmü li'llâh Vişâl-i Hâk'la olduñ şâd u handân Vedâ' olsun vedâ' el-ğükmü li'llâh	3	3	3
42	Ey 'aşık-ı zât-ı Hudâ Gel Eşrefî Dergâhı'na Cân u diliñ bulsun nevâ Gel Eşrefî Dergâhı'na	5	5	-
43	Yâ İlâhî pür-zünübem 'afvîñile kııl rehâ Zerre-i ihsânile setr it 'uyübümü şehâ	-	3	3

	Āsitānīndan cūdā itme benī rūz-ı cezā Enbiyā vü mürselīn içre ḥacil itme benī			
44	Ruḥuñ bir kıṭ'a-i nūr-ı Ḥudā'dır yā Rasūla'llāh Dü çeşmiñ ḥālet-efzā dil-küşādır yā Rasūla'llāh	19	4	4
45	Cenābīñ ḥāzret-i sulṭān-ı dīndir yā Rasūla'llāh Cemāliñ maṭla'-ı nūr-ı yakīndir yā Rasūla'llāh	-	4	4

632 numaralı mecmuada bulunan Necîb mahlaslı 45 şiirden 33 tanesi hem 1B hem AE nüshasında bulunmaktadır. 8 manzume sadece AE ve M nüshalarında; 4 şiir ise sadece M ve 1B nüshalarında ortaktır. 1 manzume ise sadece M nüshasında bulunmaktadır. AE ve M nüshalarında ortak 40 şiir bulunurken 1B ve M nüshaları arasındaki bu sayı 37 şiirdir. Mecmuadaki 45 şiirin AE ve 1B nüshalarına göre dağılımı şöyledir:

Grafik-1: 632 Numaralı Mecmua'daki 45 şiirin diğer nüshalara göre dağılımı:

Ortak olan şiirlerin beyit/bend sayıları incelendiğinde; M ve AE nüshalarında bulunan ortak şiirlerin -bir şiir hariç- beyit/bend sayılarının aynı olduğu görülmektedir. 1B ve M nüshasında bulunan ortak şiirler incelendiğinde ise M nüshasında bulunan 13 şiirin beyit/bend sayısının 1B nüshasında bulunan şiirlerin beyit/bend sayısından eksik olduğu

görülmüştür. Bu bağlamda, beyit sayısı farklılığının en dikkat çekici olanı ise 1B nüshasında bulunan ve

“Ruḥuñ bir kıṭ‘a-i nūr-ı Ḥudā’dır yâ Rasûla’llâh

Dü çeşmiñ ḥâlet-efzâ dil-küşâdır yâ Rasûla’llâh” (180G/1)

beytiyle başlayan 19 beyitlik manzumenin M ve AE nüshasında 4 beyit olmasıdır.

Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alındığında her iki dîvânda (Abdülkâdir Efendi’nin *Îlâhiyât Dîvânı* ile III. Ahmed’e atfedilen *Dîvânçe*) yer alan ortak şiirlerin Abdülkâdir Efendi’ye ait olduğu kesinlik kazanmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere toplam 72 manzume bulunan Sultan III. Ahmed’e ait *Dîvânçe*’de 11 murabba ve 37 gazel bulunmaktadır. *Dîvânçe*’de bulunan 48 şiirin (murabba ve gazel) en az 33 tanesi; *Mecmua*’daki ortak şiirler de hesaba katıldığında 39 şiir Abdülkâdir Efendi’ye aittir. Bununla birlikte geri kalan 9 şiirden 3 tanesi *Sâlim Tezkiresi*’nde zikredilmiştir. Bu şiirler çıkarıldığında kalan irfani şiir sayısı 6’dır.

Bu bağlamda Abdülkâdir Efendi *Divanı*’nın 1B nüshası incelendiğinde bu nüshanın halihazırdaki 82a numaralı sayfasında kurşun kalemle yazılmış “81” varak numarası görülmektedir. Üstelik bu sayfasından sonra *Dîvân*’ın bütünlüğünün Eşrefoğlu Rûmî’nin araya eklenmiş şiirleriyle bozulduğu ve bu şiirlerin, divanın 91a numaralı sayfasına kadar on varak boyunca devam ettiği görülmektedir. 91a sayfasında ise yine 82a sayfasında olduğu gibi kurşun kalemle ve aynı yazı karakteriyle “86” numaralandırılmasının yapıldığı dikkati çekmektedir. Bu durum, Abdülkâdir Efendi *Dîvân*’ının 1B nüshasında en az 5 varaklık bir eksikliğin -tahminen yirmi, yirmi beş manzume- olduğunu kesin bir şekilde göstermektedir. Dolayısıyla III. Ahmed’e atfedilen söz konusu irfani altı şiirin bu eksik kısımlarda olma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Bununla birlikte Sultan III. Ahmed’e nisbet edilen mezkûr şiirlerin dil ve üslup özelliklerinden yola çıkılarak Abdülkâdir Efendi’ye ait olduğu düşünülmeyle birlikte *Dîvân*’ın kâmil başka bir nüshası tespit edilinceye kadar bu şiirlerin Abdülkâdir Efendi’ye aidiyeti hususunu kesin olarak belirlemenin mümkün olmadığı görülmektedir. Bu sebeple *Mecmua*’da bulunmayan ve Abdülkâdir Efendi’ye aidiyeti henüz kesinlik kazanmayan mezkûr şiirler ihtiyaten çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

Sultan III. Ahmed’e ait *Dîvânçe*’deki gazel ve murabbaların dışında kalan şiirlerin ise aslında dağınık bir vaziyette olduğu ve Ali Emîrî’nin gayretleriyle toplandığı görülmektedir. Yani Ali Emîrî, III. Ahmed’e ait olduğunu düşündüğü ya da ona aidiyeti kesin olan çeşme kitabeleri, türbelerdeki veya camilerdeki hat eserlerini ya da tarih manzumelerini toplamış ve *Dîvânçe*’ye dâhil etmiştir.

Konunun daha iyi anlaşılması, nüshalar arasındaki geçişin daha iyi fark edilmesi amacıyla ortak şiirlerden birkaç örnek vermek yerinde olacaktır.

Şiirler verilirken 1B nüshası esas alınmış, M ve AE nüshalarındaki farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.

Şiir Örnekler:

Ġazel⁵¹

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

1. Ruĥuñ bir kıţ'a-i nūr-ı Ĥudā'dır yā Rasūla'llāh
Dü çeşmiñ ĥālet-efzā dil-küşādır yā Rasūla'llāh
2. Vücūd-ı raĥmet-āşārıñ ŧulū'ı ŧulmet-i küfri
Giderdi cümle imān-āşinādır yā Rasūla'llāh
3. Hezārān ġarġa-i 'işyān u ŧuġyāna necāt olmaġ
Olursa zerre raĥmiñ bī-merādır yā Rasūla'llāh
4. Egerĉi şüretā Ādem olupdur mebde-i insān
Cenābıñ ĥalġa rüĥen mübtedādır yā Rasūla'llāh
5. Der-i pākıñda ĥidmet 'ayn-ı 'izzet maĥz-ı devletdir
Aña tevfiġ-i rabbānī 'aţādır yā Rasūla'llāh
6. Olandır rüz-ı rüstā-ĥız selāmetle felāĥ ehli
Diyen cān yoluña benden fedādır yā Rasūla'llāh
7. Seniñ pā-büsüñ oldı 'arşa şad minnet keremkārā
Ķamu sen şāha ŧālib-intimādır yā Rasūla'llāh

51. **1B 15^a, M 88^b, AE 3^b.**

a) 1B nüshasında bu şiir iki kez yazılmıştır. 1B 7^a sayfasında dört beyit alınmış ve başına şu ibare düşülmüştür: Bu silk-i beste-i şeh-nāz eş-Şeyĥ Necib Efendi ġufte-i Sulţān Eşref-zāde.

b) M ve AE nüshalarında 4 beyit bulunmaktadır, bu beyitler sırasıyla; birinci, ikinci, on altıncı ve on dokuzuncu beyitlerdir.

1. // Dü çeşmiñ: Cemāliñ AE.

2. / ŧulū'ı: tulū'in M.

8. / **lenterānī**: "Sen beni asla göremezsın." A'rāf 7/143.

8. Hiṭāb-ı *len terānī* Mūsā'ya olmuş iken ammā
Hiyāz-ı rü'yete zātīñ du'adır yā Rasūla'llāh
9. Tehī-dest müflis-i a'māl-i āḫret ehl-i imāna
Semāḫat-pīşe şānīñ hoş gınādır yā Rasūla'llāh
10. Şadākat-kār olan gürīsne-i 'uşşākıña mihriñ
İdām-ı ma'nevī aşlī nevādır yā Rasūla'llāh
11. Cebīn-i tābnāk-ı enveriñdir kıble-i İslām
Siyeh gīsūlarıñ 'ibret-nümādır yā Rasūla'llāh
12. Kemāl-i ḫav'-ı vechiñden münevver oldı burc-ı dīn
Ḥaḫīḫat menba'-ı nūr u zekādır yā Rasūla'llāh
13. Cenāb-ı Aḫmed'iñ mi'rāc u seyr[i] 'ālem-i ḫurba
Gürūh-ı enbiyādan Muştafā'dır yā Rasūla'llāh
14. Eger ki Yūsuf olmuşdı kemāl-i ḫüsñile mümtāz
Velikin emlaḫ andan müştehādır yā Rasūla'llāh
15. Görünce nisve vech-i Yūsuf'ı çün keddiler destler
Seni gördükde cān virmek revādır yā Rasūla'llāh
16. Gülistān-ı risālet içre zāt-ı gülbünüñ ancaḫ
Ḥudāyī bir nihāl-i müntehādır yā Rasūla'llāh
17. Seniñ yāḫūt-ı zātīñ genc-i şun'-ı Ḥazret-i Ḥaḫ'da
Yeter mi kıymet aña bī-behādır yā Rasūla'llāh
18. Bütün 'ālem iderler vaşf-ı ḫüsñüñ ḫaşre dek gerçi
Kemāl-i vaşfiñ ider kibriyādır yā Rasūla'llāh

19. Kerem kıl ey Hudāvend-i şerîf-i şoḥbet-i Mevlâ
Necîb'iñ derdine feyziñ devâdır yâ Rasûla'llâh

Ġazel⁵²

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel - + - - / - + - - / - + -

1. Berķ urup nūr-ı cemâliñ yâ Rasûl
Pür-ziyâ kıldı cihâmı şağ u şol
2. Kıṭ'a-i nūr-ı Hudâ'dır ruḥlarıñ
Perteviñ dâ'imdürür itmez üfûl
3. Rûz u şeb ḥâzır olur dîvânıña
Cümle eflâkdan melek idüp nüzûl
4. Şad hezârâsâ şalâtıla selâm
Cânib-i 'izzîñe bizden kıl qabûl
5. Merķadiñ eflâk ṭavâf ider müdâm
Rifâtine anıñçün buldı yol
6. Büy-ı derdiñ şemm ider 'âşıklarıñ
Ravza-i pâkıña itdikde duḥûl

52. **1B 51^b, M 91^a, AE 17^b.** M ve AE nüshalarında 5. ve 6. beyitler yoktur.

1. // dâ'imdürür: dâ'im ṭurur AE.

2. // Cümle eflâkdan melek idüp nüzûl: Ḳudsiyân eflâkdan eyler nüzûl AE.

3. / Şad hezâr-âsâ: Şad hezâr olsun AE.

// 'izzîñe: 'izzete AE; 'izzetine M.

1. / Beyne qabrî minberî: Beyne qabr minber M.

Beyne qabrî minberî: "Kabrîm (Evim) ile minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir." Hadis'in aslı: "**Mâ-beyne beytî ve minberî ravzâtün min-riyâzi'l-cennet.**" Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 4/165-166 (Hadis nu: 2727).

2. / Nâ-tüvândur Çâkeriñ olsun Necîb: Nâ-tüvândur Çâker-i zârîñ Necîb AE.

7. **Beyne kabrî minberî** çünkü didiñ
Ehl-i Hâk taşdıķ idüp itmez nükül

8. Nâ-tüvândır çâkeriñ olsun **Necîb**
Tut elin kıaldır saña itsün vüşül

Ėazel⁵³

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Hâzret-i Maħbûb-ı Hâk ħayl-i rusül şâhânesi
Nür-ı pâķıñla münevverdir bu dil eyvânesi
2. Ėamdü li’llâh sen şehiñ sevdâsı ile dem-be-dem
‘Andelib-i ħab’ımıñ na’tıñladır efgânesi
3. Baħr-ı eltâf-ı Ėudâ gevherlerine zübdedir
Ey kerîmü’z-zât vücûduñ cevher ü dür-dânesi
4. Kışver-i ħüsn ü melâħat taħtınıñ sulţânısıñ
Oldı meftûnuñ hezârân Yûsuf-ı Ken’ânesi
5. Yâ Rasûla’llâh ħarîbiñdir seniñ **Derviş Necîb**
İt meded rûz-ı cazâ aña ‘inâyet kânesi

Sonuç

Sonuç olarak Abdülkâdir Efendi ile Sultan III. Ahmed’in aynı mahlası kullanması neticesinde Abdülkâdir Efendi’ye ait olan en az 33 şiir, Ali Emîrî tarafından Sultan III. Ahmed’e mal edilmiştir. Ali Emiri Koleksiyonu 632 numarada kayıtlı *Mecmua*’daki diğerk şiirleri de eklediğimizde bu sayı 39’a yükselmektedir. Bu karışıklığın müsebbibi olarak öne çıkan Ali Emîrî’nin, Sultan III. Ahmed *Dîvânçesi*’ni tertip ederken kaynak olarak başvurduğu söz konusu *Mecmua*’daki şiirleri rast gele *Dîvânçe*’ye almadığı, kendine göre haklı

53. **1B 19^b, M 91^a, AE 27^b.** M ve AE nüshalarında üçüncü beyit bulunmamaktadır.
4. / sulţânısıñ: sulţânısın M, AE.
5. / Derviş Necîb: mücrim Necîb AE.
// İt meded: Nâ’il it M, AE.

sebeplerinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Ali Emîrî’yi bu yanlışa sevk eden en önemli sebep *Safâyî Tezkiresi*’nde bulunan ve Sultan III. Ahmed’in müezzinlerinden Tosunzâde Abdullah Efendi’nin bestelediği dolayısıyla Sultan III. Ahmed’e aidiyet ihtimali yüksek olan “*Yâ gıyâse’l-müstağîsin el-emân*” vasıta mısralı manzumenin *Mecmua*’da kayıtlı olmasıdır. Kanaatimizce Ali Emîrî, hanedan sevgi ve muhabbetinin verdiği şevk ve heyecanla yukarıdaki manzumeyi delil göstererek diğer şiiirlerin de Sultan III. Ahmed’e ait olduğunu düşünmüş, söz konusu ortak şiiirleri fazla bir tenkite tabi tutmadan Sultan III. Ahmed Divançesi’ne dahil etmiştir. Bununla birlikte bu karışıklığın ortaya çıkmasında Ali Emîrî kadar 632 numaralı *Mecmua*’yı tertip eden kişinin fark gözetmeden hem Abdülkâdir Efendi’ye ait şiiirleri hem de Sultan III. Ahmed’e aidiyet ihtimali yüksek olan “*Yâ gıyâse’l-müstağîsin el-emân*” vasıta mısralı manzumeyi *mecmuasına* kaydetmesi olmuştur.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan biri de Abdülkâdir Efendi’ye ait olan şiiirlerin Sultan III. Ahmed’in *Dîvânçe*’sinden çıkarılmasından sonra geriye kalan şiiirlerin bir dîvânçe oluşturacak kadar yekûn tutmamasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere *Dîvânçe*’de -biri tekrar olmakla birlikte- 72 manzume bulunmaktadır. Ortak şiiirler çıkarıldığında Sultan III. Ahmed *Dîvânçe*’sinde kalan manzumelerin toplam beyit/bend sayısı yüzü geçmemektedir. Bu da göstermektedir ki Sultan III. Ahmed, şiiirle meşgul olmuş fakat bir dîvânçeyi dolduracak kadar çok şiiir kaleme almamış ya da kaleme almışsa da henüz tespit edilememiştir.

Başta Ali Emîrî koleksiyonunda bulunan şiiir mecmuaları olmak üzere yapılacak yeni mecmua çalışmalarının ve Sultan III. Ahmed’in edebî yönü ve şiiirleri hakkında elde edilecek yeni bilgilerin bu konunun daha çok aydınlatılması için büyük önem taşıdığı ortadadır.

Kaynakça

- Ali Emîrî. *Ali Emîrî Dîvânı*. ed. Günay Kut. thk. Sadık Yazar - Mustafa Uğurlu Aslan. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2020.
- Ali Emîrî. *Cevâhirü’l-mülûk*. 2 Cilt. İstanbul: Asr Matbaası, 1319.
- Ali Emîrî. *Cevâhirü’l-mülûk*. thk. İdris Kadioğlu vd. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği, 2013.
- Ali Emîrî. *Tahmîs-i Sultan Ahmed-i Sâlîs*, İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 529/2.
- Ali Nureddîn. *Kelâmü’l-mülûk Mülûkü’l-keâm*. İstanbul: Âlem Matbaası, 1311.
- Ak, Coşkun. *Şair Padişahlar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Başbakanlık Basımevi, 2001.
- Avcı, İsmail. “Şair Osmanlı Padişahlarına Dair Bir Eser: Kelâmü’l-mülûk Mülûkü’l-keâm”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/35 (2016), 427-438.

- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü’l-ârifîn Esmâü’l-müellifîn ve Âsârü’l-musannifîn*. thk. Kilisli Rifat Bilge. 2 Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1951.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Meral Yayınevi, 1971.
- Çakır, Adalet. *Mehmet Rifat Efendi’nin Nefhatü’r-Riyâzi’l-Âliye Adlı Eserinin Işığında Anadolu’da Kâdirîlik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Çelik, Yüksel. “Tulumbacı”. *İslam Ansiklopedisi*. 41/369-371. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çabuk, Vahid. *Saraydan Şiirler*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016.
- Dere, Ömer Faruk. *Hat Sanatında Hafız Osman Efendi ve Ekolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Emîr Buhârî, Emîniye, Baba Efendi, Eşrefzâde, Moralı, İsmâil Hakkı Dergâhı Kütüphaneleri Demirbaş Defteri*. Bursa: İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, Genel, 5294.
- Emîr Buhârî, Emîniye, Baba Efendi, Eşrefzâde, Moralı, İsmâil Hakkı Dergâhı Kütüphaneleri Demirbaş Defteri*. Bursa: İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, Genel, 5291.
- Erdem, Sümeýra. *Sultan III. Ahmed’in Bazı Eserlerinin Hat Sanatı Bakımından Tahlili*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Tezi, 2019.
- Erdoğan, Mustafa. “Divan Şiirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûl Örneği”. *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi* 53 (2009), 55-82.
- Ersoy, Ersen. “Şehrîzâde Muhammed Saîd Vahdetî’nin (ö.1764/65) Şairler Tezkiresi Mahzenü’s-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu’arâ Üzerine”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 7 (2011), 45-56.
- Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi. *Zübdetü’l-beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*. Bursa: İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, Genel 994.
- Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi. *Zübdetü’l-beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*. Bursa: İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, Orhan 217/2-218.
- Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi. *Zübdetü’l-beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*. Bursa: İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, Genel 2110.
- Ergun, Sadettin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi: Dini Eserler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1942.
- Gazzîzâde, Abdüllatîf. *Ravzâtü’l-muflihûn*. Bursa: İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, Orhan 1041.

- İçli, Ahmed. “Ah Fasîh Vah Fasîh: Beheştâbâd’ı Kim Yazdı?”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 31 (2023), 296-322.
- İlhan, Enes. *Lale Devrinde Gül Aşığı: III. Ahmed (Necîb) -Hayatı, Sanatı ve Divançesi-*. İstanbul: Gece Kitaplığı, 2016.
- İsen, Mustafa. “Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler”. *Tezkireden Biyografiye*. 206-219. İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.
- İsen, Mustafa. *Latîfî Tezkiresi*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 1999.
- İsen, Mustafa - Bilkan, Ali Fuat. *Sultan Şairler*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 1997.
- Güngör, Zülfikar. *Osmanlı Padişahlarından Hz. Muhammed’e Na’tlar (Metin Şerhi)*. Ankara: Araştırma Yayınları 2009, 82-91.
- Kaplanoğlu, Raif. *Bursalı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi*. Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1998.
- Kara, Abdullah. *İzzî Dîvânı (Tenkitli Metin-İnceleme)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Kara, Mustafa. “Abdülkâdir Necîb Efendi ve Mevlid’i”. *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu* 4. 269-297. Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, 2005.
- Karakurt, Emine. *Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum Koleksiyonu 632 No’lu Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin) ve Mestap’a Göre Tasnifi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Karavelioğlu, Murat A. “Millet Kütüphanesi AE Manzum Koleksiyonunda Bulunan Bazı Türkçe Şiir Mecmuaları”. *Dîvânü Lügâti’t-Türk’ten Senglâh’a Türkçe -Doğumunun 60. Yılında Mustafa Kaçalin Armağanı-*. ed. Mehmet Ölmez vd. 427-465. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- Koç Keskin, Neslihan. *Osmanlı Lale Şenlikleri: Çerâğân*. Ankara: Semih Yayıncılık, 2014.
- Koz, M. Sabri. “Aşık Edebiyatında Ortak Mahlas Sorunu”. *I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*. 169-179. Eskişehir: Yunus Emre Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 1987.
- Kufacı, Osman. “Divan Şiirinde Ortak Mahlas Kullanımının Yol Açtığı Sorunlar ve Nâtıkî Dîvân’ı Örneği”. *Vakıf İnsan Prof. Dr. Hikmet Özdemir*. 551-581. İstanbul: Kriter Yayınları, 2019.
- Kumbar, Özlem. “Lale Çırağanı Nedir?” *Lale Devrinde Osmanlı Devleti ve Nevşehir*. ed. İlyas Gökhan vd. 699-730. Konya: Laçın Yayıncılık, 2018.
- Mehmed Sirâceddîn. *Mecma’-i Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. thk. Mehmet Arslan. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018.

- Mehmed Şemseddîn. *Yâdigâr-ı Şemsî*. Bursa: Matbaa-i Vilâyet, 1332.
- Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi. *Tezkîretü’ş-şuarâ*. Haz. Adnan İnce. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Onay, Ebru. *III. Ahmed Devri Osmanlı Şiirinde Sosyal Ağlar ve Edebî Prestij*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Özel, Öznur. *İlâhiyât (Necîb/Necîbâ)*. Türk Edebiyatında Eserler Sözlüğü, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ilahiyat-neciba-necib>. [Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2024].
- Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi. *Târîh-i Râşid ve Zeyli*. thk. Abdülkadir Özcan vd. 3 Cilt. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Serin, Muhittin. *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2010.
- Şehrîzâde Vahdetî. *Mahzenü’s-safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şuarâ*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Mc. O. 00074/1.
- Tanyıldız, Ahmet. “Nesîmî’ye Atfedilen Bazı Yeni Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Nesîmî Kitabı*. 147-175. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Tennûrîzâde, Mustafa. *Hediyetü’l-fukarâ*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Şer’iyye, 1129.
- Tolasa, Harun. *16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi -Sehî, Latîf ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre-*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002.
- Tuncer, Şaduman. *Sultan III. Ahmed*. İstanbul: Timaş Akademi Yayınları, 2023.
- Üzer Altuner, Nuran. *Safâyî ve Tezkiresi İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989.
- Vassâf, Osmanzâde Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ I-V*, thk. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- Yazar, Sadık. “Eylemişler Râsîh’e Bühtân Bühtân Üstüne: Balıkesirli Râsîh’in Eserlerine Dair Bilgilerin Tashihi”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 24 (İstanbul 2020), 637-673.
- Yıldırım, Ali. *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2006.
- Yıldırım, Metin. *Gazzîzâde Abdüllatif Efendi ve Ravzâtü’l-muflihûn Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Yıldız, Alim. “Hz. Muhammed (S.A.S.) İle İlgili Edebi Türler”. *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı*. ed. Ali Yılmaz. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Yılmaz, Ozan. "Necîb: Sultan III. Ahmed". *Osmanlı Hanedan Şairleri: Osman Bey'den Vaahdettin'e*. ed. Nihat Öztoprak. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021.

Yücebaş Hilmi. *Şair Padişahlar*. İstanbul: Ahmed Halid Yaşaroğlu Kağıtçılık ve Kitapçılık, 1960.